

345 /
1903 / 2

3 - № 10

2011
N 5

საქართველოს
საბავშვო ლიტერატურა

საბავშვო

88-11

345 / 2
1903

მ ა ი ს ი 1903

ყოფრნალ „ჯეჯილისა“

I	მდიდარი და ღარიბი იგაფი—ჯ. შიროანაშვილისა	3
II	დაუდგრომელი ზურა თრანგულიდან—ან. წერეთლისა	5
III	არაკი (რუსულიდან)—მდ. პეს. გაშამისა	10
IV	ღორი (რუსულიდან)—თორნიკესი	11
V	ვარდები ლექსი—ი. ბელაშვილისა	14
VI	როგორ მიმდინარეობს ქვეყნათ ცხოვრება (დასასრული) —კოტე ქლიაშვილისა	16
VII	„ახია ჩემზე, ახი!“ ამბავი—ჯ. სოლოდაშვილისა	22
VIII	კაპიტანი იაკობ კუკი (დასასრული)—ან. წერეთლისა	33
IX	თამარ მეფე (დასასრული)—დ. კარეჭაშვილისა	38
X	ძველი ისტორია ერნესტ ლაფისისა, (რომის რესპუბლიკა) თარგმანი—ნ. შენგელასი	51
XI	პიკუსი (ოვიდიუსიდან)—ა. ყუმიისთაველისა	56
XII	წერილმანი: ანდაზები, გამოცანები, მატემატიკური კითხ- ვა და პასუხი, ჩქარა გამოსათქმელი, ზმა, შარადა, რე- ბუსი და ახსნა.	

თანახმათ მათი ყოველად შესამღვდელოესობის სა-
ქართველოს ეგზარხოსის დამტკიცებისა, თფილისის სა-
ეპარქიო რჩევამ, 17 ოქტომბერს, 1897 წ. გადა-
წვეტიდა ქართული საყმაწვილო ყოფრნალი „ჯეჯილი“
საქართველოს ეპარქიის სამრევლო სკოლებში მიღე-
ბულ იქმნას სახმარებლათ.

ქართული
ბიბლიოთეკა

საქმავთლო ნახატებიანი

ქურონალი

იზარდე, მწკანე ჟივილო,
დაბურღი, გახდი უანო!..
ო. დ.

№ V

წალიწადი მეთოთხმეტი

ბზილისი

სტამბა: ტ. შ. როტინანისის, № 41 | Тип. Т. М. Ротиняна, Гол. пр. № 41
1903

საქართველოს
ხალხთა ბიბლიოთეკა

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 22-го Апрелья 1903 г.

მდიდარი და ღარიბი.

ი გ ა ე ი

არა.ბ კაცს მოუსდა ერთხელ მდიდრის სახლში შესვლა. იგი გაცემული უცქროდა გარშემო, უველაფერს და აღარ იცოდა, რასეღ შეეჩერებინა თვალი.

— ბატონო, — ჰკითხა შერე მდიდანს, — ნეტა ეს ამოდენა აუარებელი ქონება და სარჩო-საბადებელი რომ შეგიძენია, უველაფრით შემეუღლი და მოკასმული ოჯახი რომ გაქვს, არაფერი არ გაკლავს და უველაფრით სრული რომ ხარ,

ამ სოფლათ კიდევ რა უნდა გსურდესო?

— ბედნიერებაო, მიუგო მდიდანმა.

— როგორ! თუ ამისთანა სიმდიდრესაც კაცის გაბედნიერება არ შესძლებია, მამ არც ფასი რამ ჰქონიაო!

— მართალი ხარ, ჩემ თვალში სიმდიდრეს არაფერი ფასი არა აქვსო.

7867

საქართველოს
ქართული
ბიბლიოთეკა

დაუდგრომელი ზურა.

ზურა საშინელი მოუსვენარი ემაწვილი იყო, რასაც ნახავდა — არ შეიძლებოდა ხელი არ წაეტანებინა. არც დედ-მამის დარჩევა, არც მათი დაშლა — არაფერი არ ეკარებოდა ზურას და ამიტომ დაარქვეს მას დაუდგრომელი ემაწვილი.

ერთხელ ზურა ავიდა სკამზე და დაუწყო თამაში გალიას, რომელშიაც იადონი იყო დამწვედელი. ამ ფრინველის გალობა არ ჩამოურჩებოდა ბულბულის სტკენას. დიდ ხანს უტრიალა ემაწვილმა გალიას და ეთამაშა იადონს, მერე მოინდომა გალიის კარის გაღება. იადონსაც ეს უნდოდა, მაშინვე გამოფრინდა გალიიდან და დაიწყო ოთახში ფრენა. ზურა ჯერ სინარულით ფეხზე ადარ იდგა, მერე მოინდომა მისი ისევ დამწვედევა, მაგრამ ისე ადვილი არ იყო, როგორც ეგონა. ფრინველს ადარ უნდოდა სახე-

გადატრიალ-გადმოატრიალებდა, რომ იმითი აღარც დაკეტა და აღარც გაღება შეიძლებოდა; ხან მივარდებოდა და მირინათ ამოგლეჯდა იმ საგანგებო ყვავილებს, რომლებსაც მის მამას საჩუქრათ მოუტანდენ ხოლმე.

ბოლოს, ყველაფერი რომ მოილია, დაუდგრომელი ემაწვილი მივარდა კატას, მაგრამ კატა ისეთი ბასრი კლანჭებით დაუსკდა და ზუთჯერ-ექვსჯერ ისე ძმლავრათ ჩაჭკრა, რომ ზურამ კვლავ ველარ გაბედა მისი წვალება.

რადგან ზურა ისეთი ანცი და მოუსვენარი ემაწვილი იყო, რომ არაფერს არ ტოვებდა ხელ-უსლებს და გაუფუჭებელს, მამამ სასტიკათ აუკრძალა თავის სამუშაო ოთახში შესვლა; ეძინოდა საჭირო ქაღალდები არ გადაძირიოსო, მაგრამ ზურა ერთხელ იქაც შეიწარა.

შევიდა თუ არა მამის ოთახში, ჯერ გაიარ-გამოიარა, ყველაფერი აათვალი-ჩაათვალიერა და მაგიდაზე უცბათ შენიშნა დამბახა. ის იყო მამა მკსაწრობიდან დაბრუნებულიყო და დამბახის შენახვა ვერ მოესწრო. მოუსვენარმა ზურამ მაშინვე აიღო დამბახა ხელში და დაუწყო თამაშობა, ვითომ საშიში არაფერიყო. დადგა დიდ სარკის წინ, რომელშაც თავით-ფეხებამდე მოხანდა და დაუწყო ჩანძასს წვალება, ეგონა რომ დამბახა გატენილი არ იყო. მერე გადიდო დამბახა მხარზე და როგორც ჯარის-კაცს უბრძანებენ დაიწყო ვვირილი: «სმენა და გაგონება! თოფი გაიდეთ მხარზე... აიღეთ ხელში... დაუმიწნეთ... და ამ დროს გატაცებული მიადო დამბახა სარ-

კეს— «გაისროლეთ!...» და მართლაც თითონვე გაისროლა...
 იჭყება დამბახამ... და დიდი სარკე ლუკმა-ლუკმათ იქცა. ამ
 სმაურობით შეშინებული სურს გაიმსლართა იატაკზე, რო-
 კორც თოფით დაჭრილი.

დამბახის სმაზე, სარკის ჭექასე და უმაწვილის ევირილ-
 სე მთელი ოჯახი ფესზე დადგა, უველამ ოთახში შემოირ-
 ბინა. საბრალო დედან ეკონა, ეს არი შვილი მომიკვდაო
 და გაფითრებული, უგონოთ შვილის კვერდით დაეცა. უბე-
 ღური დიდხანს ვერ მოიუვანეს გონებასე და შიშით კარგა
 ხანს ავანთყოფობდა. თვითონ დაუდგრომელმა სურამ-კი, თით-
 ქოს არაფერი არ მომსდარიოს, თვალები გახსილა თუ არა
 თავისებურათ დაიწყო ისევ ისე თამაშობა.

ადვილი შესაძლებელი იყო, რომ უმაწვილი მომიკვდა-
 რიყო, კიდევ კარგი, რომ სარკის გატყენით გათავდა საქმე.
 ამ ამბის შემდეგ სურს უნდა გადახვეულიყო უველაფერზე

ხ რ ა პ ი.

სარეულ ქალს ეკატარინეს გაუფრთხილებლობით სამსარეულოში სუთი გირვანქა სბოს სორცი დაეწვა. ქალბატონის საუკედური რომ თავიდან აეცილებია, ეკატარინემ მოტყუებით დაიწყო თავის მართლება ქალბატონთან: «შემწვარი სორცი კატამ შემიტანა».

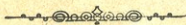
— თუ მართლს ამბობ, ამავე წუთში გავიგებ, თქვა გულ-მოსულმა ქალბატონმა... ქალბატონი შევიდა სამსარეულოში, დაიჭირა კატა და აწონა. კატამ მთლათ სუთი გირვანქა აიწონა.

— სომ ხედავ, ეკატარინე? გაკვირვებით უთხრა ქალბატონმა.— მე ნამდვილათ მჯერა, რომ ეს სუთი გირვანქა ჩვენი სბოს სორცია, მაგრამ მითხარი, თუ ღმერთი გწამს, თითონ კატა რაღა იქნა?!

— თითონ კატა რაღა იქნა? შეეძინდა თავისი დანაშაულისა და სადღაც გაიქცა, დაუფიქრებლათ და მოსწრებულათ უზანუსა მსარეულმა ეკატარინემ თავის ქალბატონს.

მღვ. ბეს. ვაშაძე.

(თარგმანი)

ღ ო რ ი.

ს უველას გაგვიგონია, რომ ღორები სულელნი და გაუგებარნი არიანო, მაგრამ იმას-კი არ დაუკვირებუვართ, მართალია ეს სმა თუ არა. აქ მოუვანილი მაგალითები კი საუხვებით ეწინააღმდეგებიან ამ აზრს.

ისპანიაში ღორები უწევენ კაცობრიობას დიდ სამსახურს: იქ მიწაში იხრდება ერთნაირი, ძლიერ გემრიელი სოკო (ტრიფელა), მაგრამ, რად-

განაც ისინი მიწას ზევით არ ჩანან, მათი დანახვა ძლიერ ძნელია. ღორს სომ ენოსვა საუცხოვო აქვს, მოხბამენ ღორს ფესში ბაწარს და მიიუვანენ იმ ადგილას, საცა ეს სოკო ეგულებათ, ღორი იგრძნობს რა სოკოს სუნს, იწეებს მ.წის ჩიქნას თვისის ღონიერი დინგით; თხრის მიწას და მართლაც ჰოულობს იმ ადგილს სადაც სოკო უნდა იყოს.

ერთ კაცს საფრანგეთში მოუვიდა აზრათ ესწავლებინა ღორისთვის ტყვა — თამაში და ეს აზრი მან კიდევ განა-

ხორციელა, მძვენირათ შესწავლა სხვა-და-სხვა ტყევა. ჩააცვა ერთს ქალის ტანისამოსი, მეორეს კაცისა, და უკრავდა ხოლმე საკრავს, რის ნმახედაც ღორები თამაშს მოჭეუებოდენ საკვირველის დაფიქრებით. ეს კაიკეს მეფის სსახსლეში და საფრანგეთის მეფემ, ლიუდიკიკ მეთერთმეტემ, რომელიც ძლიერ იყო ავით, სიკვდილის წინ მოისურვა მოთამაშე ღორების ნახვა, ღორებმა ისე ლახათინათ ჩაიუარეს, რომ ერთი წლის გაუცინარი მეფე გულიანათ გააცინეს.

ბრუსიის მეფის ფრიდრიხ მე-II-ის დროს ერთმა კაცმა ასწავლა ღორებს რიგზე თამაში: ღორები მათრახის ტკაცუნის გაგონებაზე ჩამწკრივდებოდენ, ბრუნდებოდენ და დადიოდენ ისე წინართ, როგორც ჯარის კაცები დადიან ხოლმე.

ერთმა კაცმა ასწავლა ღორს საათის გამოცნობა: ღორი უეურებდა დიდ კედლის საათს და ეოველ საათის შესრულებას ზატრონს ფენის ბაკუნით ანიშნებდა.

ერთხელ ერთ განათლებულ ინგლისელ სასოკადოებამში ჩამოვარდა ლახარაკი ცხენების სწრაფ სირბილზე.

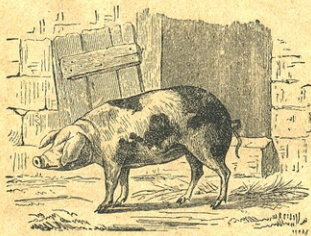
— გარწმუნებთ მე თქვენ, რომ ღორს შეუძლია საუკეთესო ჯიშის ძაღლს აჯობოს სირბილში, და ეს ხომ მოკესსენებათ, რომ ძაღლი ბევრად მარდია ცხენზე — თქვა ერთმა. ამ განცხადებამ დიდი ბაასი გამოიწვია, საქმე იქამდის მივიდა, რომ კიდევაც დანამდედენ. ეს კაცი მეორე

დღესვე შეუდგა ღორების წრთვნას: ამისთვის მან ამოიწია ვაკე ადგილი ორ საღორეს შუა; ერთში ღორებს ძლიერ კარვით ჰკვებავდა და მეორეში-კი ამწუვდევდა. იმის წინა დღეს, როდესაც ღორები უნდა შექიშებოდნენ ძაღლს, ღორებისთვის სრულებით არა უტყვიან-რა და, როდესაც ეს მძიერი ღორები გამოუშვეს ძაღლთან ერთათ, ღორებმა გაასწრეს ძაღლს რამდენიმე საყენით.

ისიც ბევრჯერ უცდიათ, რომ ღორებს მეძებრის მაკიეობა გაეწიოსთ და აქაც ღორებმა დიდი ნიჭი გამოიჩინეს. ერთათ-ერთი ნაკლი ღორებისა ის არის, რომ მეტათ გაუძაძღრები არიან. სძირათ მათი ავ-მუცლობა იქამდის მიდის რომ თავიანთ გოჭებსაც კი სჭამენ.

თორნიკე.

(რუსულიდან)

ვარდები.

მებაღეს ბლომით ვარდები
ქოთნით გაუდგა ვარდითა;
იმ დროს მივესწარ, როს ერთი
სხვეებს დასცინოდა მწარეთა.

მე ვარ რაცა ვარ — ამბობდა —
ვინ ისამთ ჩემოდნობასა,
თან რაც შეემლო ამუობდა
ქებით თვის ტანადობასა.

ამ ღანარაკში დაღრუბლა,
მოვიდა წვიმა მსანუნა,
ბაქია მოჭევა ვედრებას
რაკი ზედ მიანქაფუნა.

წვიმავ, ნუ მოხვალ მიწასე
აჭენჭესდები, წასდები,
ვარდ-ფავაულების — იცოდე —
დასავლობელი ვასდები.

მაგრამ ტრახასას მუდარა
მაღლით ცამ როდი უსმინა

ცვარ-მარგალიტის ჰეურება
მან უფრო წამოუშინა.

თურმე, ნუ იტყვით, ის ვარდი
ეველანსე წინ რომ დგებოდა,
ბუნების შვილი არ იყო
და ამიტომაც კრთებოდა.

ვაქრო სელთ-ქმნილი ტრახახა,
ჩამოიშალა დამწალ ჩვრათ,
სხვებს კი დაეტეოთ სიცოცხლე
გადიფურჩქნენ ათას ფრათ.

ჩვენს ცხოვრებაშიც ასეა,
ვინც რომ სუსტია გონებით
თავს მალულ იღებს, ტრახახობს
სულელურ თავ-მოწონებით.

ი. ბელიაშვილი.

ვედი მოურავის სსსლში და ჰირ-და-ჰირ საკუჭნაოში შევძვე-
 რი. იქ ჩვენები ბლომათ იუვენ.

— სსვა, როგორა ცხოვრობთ-მეთქი, დავეითხე.

— ცუდათაო, მიწასუნეს, — წუეულმა ნემენცის ქალმა კა-
 ტები გაანინა; ამით რომ ვერაფერს გახდა, მოიტანა რაღა-
 ცა ფუნელი და ეველა კუთხეში დაუარა. სოგმა ჩვენთაგანმა
 გემოთი ნახა, რა იყო ის ფუნელი, იმის გაგება უნდოდათ;
 ნახეს გემო და ძლიერ მოეწონათ, ტებილიაო, გვითხრეს.
 მაგრამ ცოტა ხანს შემდეგ, შევხედოთ და კვლანჭვა დაწუებინათ,
 თვალემა გადმოუცვივდათ, იგორავეს და დახორცენ. სსვაბ-
 მა, რასაკვირველია, ფუნელს ხელი აღარ ვახელით. მაგრამ
 რა გამოვიდა, კი ვერ გვიცხოვრიბ და; კატებმა და საფან-
 გებმა ჩვენი დაგვიმართეს. რამდენი შვილი დაჰკარგეთ, მო-
 გონებაც-კი შიძის წარსა გუცემსო.

ცოტა ხანს დაჰუავი იმათთან და უკეთესი საცხოვრებე-
 ლი ადგილის საძებნელად წავედი. იქიდან წამოსული სარ-
 დაფში ჩავედი. ის ურიგო ადგილი არ გამოდგა—
 ფქვილი, ერბო და სსვა საჭმელები ბლომათ იყო, ჭერშიც
 გემრიელი ლორები ეკიდა. მეტი რაღა მინდოდა, — საჭმელი
 ბლომათ იყო და საშიშიც არა ჩანდა-რა. მაგრამ, შევხედო,
 ერთ მშვენიერ დღეს, თუმცა ჩემთვის ის დღე უბედური
 იყო, მობძანდენ დაუპატეჰებელი სტუმრები — რამდენიმე გამ-
 ხლარი, დიდრონი ვირთავვა. დამხეულები სარბათ ეცნენ

სორაგუელს, ეველაფერი რომ შეჭამეს, მერე ჩვენ, ჰატარა
 თაკვებს, მოგვეს ხელი. სადაც-კი დაგვინახავდენ, გამოგვიდ-
 გებოდენ და ბრალი იმისი, ვინც სოროში ვერ შესწრებდა
 და ხელში ჩაუვარდებოდა.

ძალე თქვენი დაბადების დღემაც მოაწია. მომაგონდა
 თაკვების ამბავი შვილების დაღუპვასე, მომაგონდა ბულბუ-
 ლის ბარტყები და მწარეთ ჩაფუქრდი, ვაი თუ ამ წყეულმა
 ვირთაკვებმა ჩემი შვილებიც დაჭამონ მეთქი, შეპეცოდეთ.
 წამოვედი სარდაფიდან და აქ დავსასლდი. დაისსომეთ შვი-
 ლებო, რომ სიცოცხლეში ეველას ბევრი მწუნარება, ბევრი
 განსაცდელი და უბედურება მოეღის, ეველას ბევრი მტერი
 ჰქვას. გაფთხილდით თქვენც, თორემ ცუდ უბრალთ დაი-
 ღუპებით. ადამიანს თავის დღეში ნუ მოშორდებით; რაც
 უნდა საშიში იყვეს იგი თავისი საფანგებით და ფხვნილე-
 ბით, მანც ჩვენ მტრებშია ეგ ბრივი მხეცი ეველასე გულ
 კეთილია. ამას გარდა, მდიდარია და მაც სიმდიდრეში ჩვენ,
 თაკვებსაც კანონიერი წილი გვიძეკსო». ასე არიგებდა და
 ასწავლიდა დედა-თაკვი თავის შვილებს, რომ უცებ ოთხანს.
 ჩემი ძალლი შემოვარდა და დანახვის უძალვე თაკვებს ეცა.
 ერთმა, შიშით გონება დაბნეულმა, ველარ შესწრო სოროში
 და ძალლის გბილებში გაება.

ძიემ დაკეცა წიგნი და გაჩუმა. გაჩუმიებული იყო ბავ-
 შიც, ეტეობოდა მისი გონება გაგონილს შეეპრო.

— მერე რათ არის ქვეყნად ეველაფერი ისე მოწეობი-

ლი, რომ უთუოთ უკვლანი ერთმანეთს უნდა დევნიდენ, მტრობდენ და ენსუებოდენ? დაიწყო ბაძემა—ნუ თუ უმაჯისოთ არ იქნება?

— უეჭველია, არ იქნება. მერე რატომ არ მოგწონს ეგ ბრძოლა? აი როცა ქვეყნის ცხოვრებას გაიცნობ, მხოლოდ გადის ამბებიდან-კი არა, არაჰეთ ადგილობრივ, ტუეში, მინდორში, ტბაში, მაშინ გაიგებ თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ ქვეყნის წარმატებისთვის თავგანწირულ, სასტიკ ბრძოლას, რომელიც ახლა ეგრე გეზისდება, გბავს. ცოტა მეტი მომხადება რომ გეონოდა, გეტეოდი რა მნიშვნელობა აქვს მსოფლიო ჩსუბს. ჯერ შენ სომ ისევე გწამს, რომ ტუეებში და წულებში ალები და ჭინკები არიან. მართალია, თუ არა?

ბავშს შერცხვა და ხმას ვერ იღებდა.

— ზოგ რამეს ეხლაც აგისსნი: წარმოიდგინე რომ ქვეყანასე ჩსუბი და ბრძოლა მოისპო. ამისთვის საჭიროა დედაძიწასე აღარ იუვეს აღარც ერთი მტაცებელი ნადირი; დარჩენ მხოლოთ მშვიდი, უწეინარი მამოვარნი, როგორც ძროხა, ცხვარი, თაგუები და სხვა. რა მოუვიდოდა მაშინ ქვეყანას? გეცოდინება, რომ ძროხაც და ცხვარც ეოველ წლივ იგებენ თითო შვილს. აბა გამოთვალე, რამდენი ძროხა და ცხვარი იქნება ქვეყნათ ხუთი, ათი წლის შემდეგ, რომ სბორებსა და ბატენებს არავინა სოცავდეს და უკვლანი ცოცხლები

რჩებოდენ. თაკვებზე თუნდა ნურას ვიტყვით, თუმცა თითო თაკვი წელიწადში 50—60 თაკვს აჩენს. ვილანპარაკოთ მარტო ცხვრებსე და ძროხებსე, რომლებიც ეგრე ჩქარა არა მრავლდებიან. ესენიც მოკლე ხანში ისე მოშენდებოდენ, რომ დედა მიწას მთლათ დაჭყარავდენ, მცენარეულობას სულ შეჭამდენ; ამას შემდეგ შიძძილით უნდა ამომწყდარიევენ და დედამიწა დაცარიელდებოდა. ახლა-კი, თუმცა ქვეყნათ ბევრია მრავალ ნაირი მტაცებელი ცხოველი, მანც არიან მამოვარნიც და ბუნებაც სიცოცხლით სავსეა. აქედან ცხადია, რომ სასტიკი ბრძოლა, რომელიც არსებათა შორის არის ატყისილი, ბოროტება-კი არ არის, არამეთ ქვეყნის სიცოცხლის არსებით საჭიროებას შეადგენს. თვით ეს ბრძოლა ცხოვრების შედეგია, როგორც ცოცხალი ორგანიზმები შედეგია ამ ბრძოლისა.

ჩვენ კვაოცებს მამდარი თაკვების, ჰატარბ დედოფალების ჩხუბი, მაგრამ მოუძებნე მიხეცი და დანახავ, რომ იმათი ბრძოლა გამაწვეულია შურისა და სიხარბისაცან. სასიხლარი გრძნობებია ეს გრძნობები, მაგრამ იმავე დროს საჭირო. არსებობისათვის ბრძოლა რომ არ ყოფილიყო ქვეყნათ, ასე განვითარებული არსებანი, როგორც ესლა არიან, არ იქნებოდენ. ეს ბრძოლა მიხეცია ფიზიკური და განებითი განვითარებისა. ეს ბრძოლა სზობს ეველს სუსტს, მანინჯს და უკუნურს, სამაგეროთ სელს უწეობს ეველა ღონიერს, საღს და ჭკვიანს. რაც უფრო ცხარე, გამწვაებული და

მედგარია ბრძოლა, რაც უფრო მეტ მსხვერპლს ითხოვს იგი, იმდენათ უკეთესია, რადგანაც ბრძოლაში იმარჯვებენ და ცოცხლები რჩებიან სოლოთ ღონიერი და გამოცდილი მემორები. საცა ბრძოლა არ არის, იქ გამეფდება სიმშვიდე, ძილი და სიკვდილი. ეოველი ცხოველი უნდა ცდილობდეს: ჯერ ერთი, საჭმლის შოვნას, და მეორე, მტრების მოგერებას, თუ სიცოცხლე უნდა. რაც უფრო კარგათ აქვს ცხოველს ორგანოები განვითარებული, იმდენათ იგი უფრო ღონიერია ფისიკურათაც და გონებითაც, და ამ ორგვარ მიზანსაც უფრო ადვილათ ახწევს. სოლო მეტ ღონესაც და ჭკუნსაც ცხოველს ვარჯიშობა აძლევს. საჭიროა მუშაობა და ფიქრი, ასროვნობა და არა ძილი და უსაქმურობა.

ახლა-კი გვეუთა, თორემ ძალიან გაგვიგრძელდა ლაზარაკი; აკერ საღამომაც მოატანა, მოდი ტეეში წავიდეთ, ჭინკები დავიჭიროთ, დანათავა სუძრობით ძიამ.

კოტე ელიოზიშვილი.

გაზომილი და გამოთვლილი იყო... რეზო-კი სრულიად არ იყო მიჩვეული ასეთ კარ-ჩაკეტილ ცხოვრებას.

იგი ქ. სანში თითქმის მთელ დღეს გარეთ ცელქობაში და მოძრაობაში ატარებდა. ერთხელაც არ გაუგონია გაჯავრება, დატუქსეა და მაღალი სიტყვა. მამის ალერსი, მისი ტკბილი მოსიყვარულება ახლაც-კი აცხოველებდა მის ბუნებას.

ახლა? ახლაც-კი ეუბნებიან: მთელი საათობით კლასში უძრავთ და მასთან ჩუმათ უნდა იჯდე, აქეთ-იქით მიხედვაც-კი არ გაბეღო! ხუთს საათს ასე იჯექი და მერე შეგიძლიან ერთ საათს ეზოში გახვიდე და იქ ითამაშოვო!

როგორც პატარა ცუგრია ძალღს დაბამენ ხოლმე და ის-კი საბჭუნავთ და საცელქოთ მიიწევს, ისე რეზო იყო მიჯაჭვული კლასის სტოლთან და იქიდან ვერ იძროდა. და ეს ხომ მისთვის დიდი ტანჯვა იყო, სულის შეხუთვა...

დიდხანს ვერ გაუძლო რეზოს ლაღმა და მოძრავმა ბუნებამ ამ უმოძრაობას, მიჯაჭვას... მისი სხეული მოძრაობას თხოულობდა და რეზომაც დაიწყო გვერდზე მჯდომ ამხანაგების მუჯლუგუნების ცემა.

დღითი-დღე ეს მისი მოძრაობა მატულობდა და ბოლოს სიცვლქეთ გარდაიქცა.

ახლა გიმნაზიის წესებს ისე აღარ ემორჩილებოდა, როგორც პირველათ, გაკვეთილების დროს დაუწყო ამხანაგებს ძიძგილაობა: წაუჩინებდა ხან ერთს, ხან მეორეს და მოსვენებას არ აძლევდა.

მასწავლებლის გაჯავრება, შენიშვნა თუ პირველ ხანებში მოქმედობდა ხოლმე მასზე, ახლა იმასაც უკერპდებოდა. რეზოს თითქმის ყოველ გაკვეთილზე მასწავლებელი გარეთ გააგდებდა ხოლმე, რათა მყუდროება დაემყარებინა კლასში. რეზოსაც ხომ ეს უნდოდა: ეზოში გააჩნდა შოლტის თამაშს, ჩირიკაობას და ამ რიგათ ირობდა თავს გაკვეთილის გათავებამდე.

სიცვლქეს სიზარმაცეც მოჰყვა. გაკვეთილებს უგულოთ ექცეოდა და ბოლოს წიგნს ხელშიაც აღარ იღებდა. მისი ფიქრის საგანი

მხოლოდ ის იყო, თუ როდის დაითხოვედნ საშობაოთ, სალდგომოთ და სხვა უქმეებში, რომ მამასთან წასულიყო...

ამის გამოთვლას სექტემბრიდანვე იწყებდა, წუთობით იცოდა და ეს ღრო. რის ვაივავლახით რეზომ გიმნაზიის მესამე კლასამდე მიახწია. ახლა უფრო და უფრო უმატა ცელქობას: ხან აიღებდა ყელზე მოსახვევს, შესვენების ღროს შეიპარებოდა კლასში, გამოჰკრიდა ბუხრიდან ნაცარს და იმ ყელსახვევით მთელ კლასში ნაცრის კორიანტელს დააყენებდა. რასაკვირველია მასწავლებლის კლასში შესვლა და სწავლება შეუძლებელი იყო და მით რეზო თავის მიზანს მიაღწევდა—გაკვეთილი „გახმებოდა“, როგორც თვითონ რეზო იტყოდა ხოლმე.

ხან კიდევ ცოცხალ ბაყაყს, თავეს მოიყვანდა კლასში, გაუშვებდა ოთახში გაკვეთილის ღროს და ერთი ჭრიამუელი და წიოკობა ატყდებოდა შეკირდებში. ამით რეზო დიდათ სიამოვნებდა. ხან კიდევ ჟინი მოუფლიდა რისამე გატეხისა და, სიჩუმეს რომ შემაჩნევდა, დასცნებდა თანჯარას ხელს და რამოდენიმე შუშას ერთათ ჭახანს გაადენდა.

გაკვეთილის ღროს კიდევ ათას რამეს ჩადიოდა: ხან რაღაცა ბუნაურ ხმაზე დაიკვივებდა, ხან დაუსტევენდა და სხე.

გიმნაზიაში ყოველი ღონე იხმარეს რეზოს გასაწრთენელათ, ყოველი სასჯელი სცადეს მის მოსარჯულებლათ, მაგრამ ყველა ეს „მგლის თავზე სახარების კითხვა იყო“.

ერთი-ღა დარჩა სასწავლებლის მმართველობას. „მოურჯულებელი რეზო“ სასწავლებლიდან უნდა დაეთხოვათ.

წერილი წერილზე მისდიოდა სარდიონს რეზოს უწეს-რიგო ქცევის შესახებ, ბევრი უსიამოვნობა მიაყენა ამ გარემოებამ მას, მაგრამ რას იზამდა. უკანასკნელათ სწერდენ: რეზო გამოგდებულია და წაიყვანეო.

წელ-მოწვეტილი სარდიონი მიემგზავრებოდა თბილისისკენ გა-

უბედურებულის და მასთან მისთვის საყვარელ შვილის გიმნაზიიდან გამოსაყვანათ.

— რა ექნა, რა წყალში ჩაეარდე? ის ერთი შვილი მყავს და ისეც ასეთი უბედური გამოდის? — ეკითხებოდა სარდიონი თავის თავს. გადასწყვიტა კერძო პანსიონში მიეცემ, იქნება იქ როგორმე გასწორდეს და მერე რომელიმე გიმნაზიაში მიეზარებო.

ამ გარდაწყვეტილებით მივიდა სარდიონი გიმნაზიაში, მიიღო რეზოს „დოკუმენტები“ და ბაეში თან წამოიყვანა.

— შე საძაგელო, შენა! შე გეარის შემარცხენელო, არა გრცხენიან, რომ გიმნაზიიდან თავი გამოაგდებინე?! წაკათრეე შინ და მენახირეთ დაგაყენებ! შენ მეტის ღირსი არა ხარ!! ეუბნეოდა სარდიონი გამოპანჩურებულ რეზოს, რომელსაც სირცხვილით ძირს დაეხარა თავი და მალლა ვერ აელო. გულში-კი რეზო საწყენს ვერასა გრძნობდა. წაიყვანდა მამა სოფელში და იმასაც ის უნდოდა! უფრო-კი უხაროდა, რომ ლათინურის მასწავლებელს, რომელიც ძალიან ეჯავრებოდა და მეტ სახელათ „ლადნას“ და „პეტროშკას“ ეძახდა, — მოშორდებოდა, თუ სხვა სასწავლებელში მიაბარებდა მამა იქ სხვა ახალ ამხანაგებს გაიცნობდა და თავის ოინებს მათაც გაუზიარებდა...

რომ შეგეხედნათ ამ წუთში მისთვის, გეგონებოდათ ღიდათ სწუხსო და თავის საქციელის სინანულშიყო, ისე მოექუშა და მოგლრუბლა სახე.

— კარგათ ვისწავლი, მამაე... მაპატიე... — წაილულლულა რეზომ, ვითომც მამის პასუხათ.

— როდის-ღა უნდა მოხვიდე გონს? მთელი სასწავლებელი არიე, აანიორე და ახლა მეუბნები კარგათ ვისწავლიო?! გაკმინდე ხმა შე ურცხეო, საძაგელო, ჩაგაგდებ პანსიონში და იქ დაგაპაპობ. თავის ღღეში აღარ წაგიყვან ჩემთან, იქაურ ღრუბელს ევლარ დაინახაე...

ჩააბარა სარდიონმა პანსიონს რეზო და ისე წამოვიდა, რომ არც ხელი ჩამოურთმევია შვილისათვის და არც შეუხედნია.

ამ დროს ჯოჯოხეთი ენთო მამის გულში: ერთის მხრივ შეი-

ლის გაუბედურება, მისი მომავლის ცუდა ბედ-იღბალი—ამაზე ფიქრი და მეორეს მხრით სარდიონის სულიერი ტანჯვა, იმის შესახებ, რომ თავის საყვარელ შეილს რეზოს, თავის ერთადერთ საუნჯეს ერთი ტკბილი სანუგეშებელი სიტყვაც არ უთხრა, ხელიც-კი არ ჩამოართვა, სიცოცხლეს უწამლავდა მამას!..

— ღმერთო! ეშმაკისთვის შეაფურთხებინე და კეთილ გზაზე დააყენე ჩემი რეზო! — მიილაპარაკებდა სარდიონი და თან მღულარე ცრემლებს აბნეფდა..

II

ისეთი ტკბილი, მეგობრული მამა-შვილობა ჰქონდათ რეზოს და სარდიონს, ისე უყვარდათ ერთმანეთი, რომ ყოველთვის ორივეს განუშორებელი და მასთან გულითადი სურვილი ჰქონდა ერთმანეთის ნახვისა.

სარდიონი მალე იფიწყებდა ფუფუნებით გაზრდილი შეილის რეზოს ცუდათ სწავლას; ცეცხლს აპატიებდა ხოლმე და ყოველ დღესასწაულებში თავისთან ჰყავდა ქ. სანში. არც ერთ წელიწადს რეზო თბილისში არ დარჩენილა. ეს იყო ხოლმე რეზოს მუდმივი სასიხარულო და სანეტარო დრო.

წელს-კი სარდიონმა გადაწყვიტა რეზო აღარ მოეყვანა, დაეტოვებინა იგი პანსიონში „აღდგომას“ და მით დაესაჯა, თუმცა საყვარელი, მაგრამ ურჩი შეილი.

— ერთხელ მაინც უნდა ავასრულო ჩემი მუქარა: დავემუქრე არ წაგიყვან სანში-მეთქი და მართლაც ასე იქნება. — ასე ფიქრობდა სარდიონი რეზოს შესახებ.

რეზოს-კი ამ დროს პანსიონში სწავლა აღარა ჰქონდა. თუმცა კი, სწორე რომ ითქვას, მეცადინეობით არც ერთ დროს არ იწყებდა თავს, ისევე ზარმაცობდა, როგორც გიმნაზიაში.

ახლა ორ კვირას თავისუფალი იყო და ოცნებობდა სანში მა-

მასთან წასვლაზე. აგერ უკვე ბზობის წინა პარასკევე საღამოა მოახლო-
 ებული, „ორ-თელიანიც“ (ასე ეძახდა იგი მამის პატარა ჩასაჯდომს)
 ჩამოვა რეზოს წასაყენათ და ამისთვის რეზო თითქოს ნარზე ზისო
 ისე ცმუკავდა... პარასკევემა გაიარა, აგერ ბზობის წინა შაბათიც
 ღამდება, მაგრამ რეზო ისევ თბილისშია.

— ნუ თუ მართლა არ წამიყენას მამა სახლში? ეკითხებოდა
 ხოლმე რეზო თავის-თავს, მაგრამ დარწმუნებული იყო, რომ ეს არაო-
 ლდეს არ მოხდებოდა: ალბათ რამე მიზეზი გამოუჩნდა და ამიტომ
 ვერ გემოგზავნა მამამ ჩემს წასაყენათაო. მისი აზრით საღამომდის
 უნდა უსათუოთ გამოჩენილიყო „ორ-თელიანი“ და თვალი გზისკენ
 ჰქონდა.

აგერ დაბინდა კიდეც და მაინც არაფერ ჩანს.

რეზო, ეს ცელქი ცრიალა რეზო, მიუყრდა, გულმა არა სასია-
 მოენოთ დაუწყო ტოკვა. მიხედა რომ რაღაცა ხდებოდა, „არ მეხუმ-
 რებიან და აღდგომას ამ ოხერ ქალაქში გამატარებინებენ“—ო.

ბზობა კიდეც გათენდა. დაღონებული რეზო ზას ფანჯრის-წინ
 და გზისკენ იცქირება. ეჩვენება რომ ახლა იგი სოფელშია. ახლათ
 მისული, ახალ ტანისამოსში გამოწყობილი რეზო ნაცნობებში და-
 ნაეარდობს. ქუდში ბზა აქვს გარკობილი და მთელი დღე ისე დაქ-
 როლაფს სანში, ცდილობს „ყვეფა არ დ...ოს,—დასჩხაელოს“.
 ამას ოცნებობს ფანჯარასთან მჯდომი რეზო. ამ დროს ერთ-
 მა მოწაფემ სიმღერით კარი შემოაღო და რეზოც გამოერკვა. მწა-
 რეთ აუკვნესდა გული და ორიოდვე ცრემლიც ჩამოუგორდა თვა-
 ლებიდან.

დიდი-ოთხშაბათ საღამოა, მაგრამ რეზოს წამყენი მაინც არა-
 ენა ჩანს! ბინდმა კიდეც დაჰკრა. პანსიონიდან მოჩანს რამდენსამე
 ადგილას დანთებული „ჭიაკოკონა“.

— განა ესე ბეჭუტავს ხოლმე ჩემი „ჭიაკოკონა?“ გაიფიქრა და-
 ღონებულმა რეზომ.

და მთელი „ჭიაკოკონობის“ სურათი თვალ-წინ წარმოუდგა:

ჯერ ვითომ წაიედნ სალამო ხანზე შეგროვილი ბიჭები რეზოანთ ბაღში, წაიღეს საცერი, ავიდნ ატამზე და სათითაოთ გაიხედეს „იალბუზისაკენ“, რათა საცრით დაენახათ, თუ როგორ ქორწინობდნ კატებზე შემჯდარი კუდიანი ეშმაკები... ამ ღამეს ყველამ დაამწყვდია კატა თორნეში, დახურეს ზედ ფიცრები, რომ ეშმაკებს იალბუზზე არ წაეყვანათ. მათი ღრმა-რწმენით ეშმაკებს იმ ღამეს ყველა კატები იალბუზზე მიჰყავთ და დილით ისევ უკან ჩაჰმოყავთ. ენის-ადგმისათანავე მათ ასე აქვთ ჩაგონებული ყველასაგან და ამისათვის ბაეშებს გონებაში სულ კუდიანი და რქიანი კატები ელანდებოთ ხოლმე და ერთმანეთს უხსნიან, თუ რას შერება თვითოეული ეშმაკი, რომლებსაც ისინი ვითომ ხედავენ.

აგრე რეზოსაგან ვენახში ნაგროვი კატაქი აკოკოლავებული აწყვია შიგ შუა ეზოში. გაჩნდა სანში „ჭიაკოკონა“. მთელი სანი კვამლში და ალში იწევს. გოგო-ბიჭები რიგ-რიგათ მიდიან ერთმანეთთან, უკიდებენ კატას ცეცხლს და ჭიაკოკონაზე ყველა სიცილ-ხარხარით ხტება. ზოგს კაბა ეწვის, ზოგს ქუდი უვარდება შიგ, ზოგიერთა დონდლო ბიჭი შიგაც ვარდება და ყველა ეს იწვევს მათში მხიარულ ოხუნჯობას და სიცილ-ხარხარს?..

ბოლოს ინთება რეზოს ჭიაკოკონაც და ყველა დანარჩენებს იმისი სჯობიან. ზეცას ადის მისი ალი და ტკაც-ტკუცი. რეზო მხოლოდ მაშინ გამოირკვა ამ ოცნებისაგან, როდესაც ჩაის დასალევათ ზარი დაურეკეს.

უკვე წითელი-პარასკევიც გათენდა, მაგრამ რეზო ისევ პანსიონის კედლებს შესცქერია. იმედ-მიხდილი დალასლასებდა რეზო აქეთ-იქით, მოწყენილი, მოწყვეტილი და არეული. ველარავინ იცნობდა ახლა რეზოს; დღეს ის რეზო აღარ იყო, რომელიც მთელ გიმნაზიას და პანსიონს ანიორ-ტუტებდა.

ასე ძრიელ არასოდეს არ მონდომებია რეზოს სახლში წასვლა.

— „ოჰ, ნეტავ ახლა-კი წამიყვანოს მამაჩემმა და მეტი არამინდარა“. იმეორებდა თავისთვის რეზო.

დღეს წითელ პარასკევია: დილა აღრიანათ რეზოს სახლის წინ ჩამი იელის, როგორც ყოველ წელს, საფლავების საკურთხებლათ „კიოჯა-მღვდელი“, „ლართხა-დიაკვანი“ და „შარი-კიკა-მნათე“, კალათ-ხურჯინებით და ამ დროს რეზო მზათ უნდა იყოს მათ წასაყოლათ. საღვებტკში რამდენიმე წითელი კვერცხი, წმინდა სამთელი და ხილი ჰქონდა ხოლმე გამოხვეული რეზოს, დედის საფლავზე საკურთხებლათ. იქ მთელ დღეს უკან სდევდა მღვდელ-დიაკვანს და შესცქეროდა, თუ რა მადიანათ და ხალისით ალაგებდენ ისინი წითელ კვერცხებს ხურჯინში. ზოგჯერ ბიჭები, რომლებიც უკან დასდევდენ მღვდელს, მოსტაცებდენ ხოლმე „ლართხა-დიაკვანს“ ნაკურთხ კვერცხებს და ერთი კიყინა და ლანძღვა-გინება ატყდებოდა სასაფლაოზე. ყველა მკვდარს რომ მიულოცავდენ „აღღგომას“, მაშინ გატენილი ხურჯინ-კალათებით დატვირთული მღვდელ-დიაკვანი და მნათე „ჩქითიანთ ორ-ღობეს“ აწყებოდენ და თავიანთ ეკლესიისაკენ გადაუხვევდენ ნადავლის გასაყოფათ.

რეზო აქაც აეტორღილებოდა ხოლმე მათ უკან და, სანამ მოწმეთ არ გახდებოდა გაყოფისა, არ მოშორდებოდა. ყველა ამის ყურება მას დიდ სიამოვნებას აგრძნობინებდა. რეზოს ძალიან უყვარდა ეს დღე!

ახლა? ახლა-კი გამოუმწყედევიათ პანსიონის უკულო — შეუბრალებელ კედლებში და სევდით გულს უსიებენ.

დღეს სრულიად გადაუწყდა იმედი: „ალბათ მამაჩემი ძალიან ჯაერობს და აღარ მიეყვარ, დღეს უჩემოთ უნდა შევლებოს იმან წითლათ კვერცხები?!“

III

სარდიონ რამაზაშვილი ამ დროს ერთ ყოყმანში იყო. მოეყვანა სააღდგომოთ შეილი, თუ არა? თუმცა თბილისშივე გარდასწყევტა მისი მოუყვანლობა, მაგრამ გული აღარ უსვენებდა, რომ აღდ-

გომა დღეს რეზო გვერდით არ ჰყოლოდა. ეს მისთვის საშინელი სატანჯველი იქნებოდა.

ერთს რომ გადასწყვეტდა, უნდა მოეყვანო მათინე ზედ დაყოლებდა: „არა და არა! ერთხელ მაინც უნდა დაესაჯო, იქნება ღმერთი იწამოს და მორჯულდეს“-ო, თუმცა ეს სასჯელი მარტო რეზოსათვის არ იყო, სარდიონიც ისჯებოდა. დადგა თუ არა დღე რეზოს დათხოვისა, იმ დღიდან ყოველ წუთს ამ კითხვის გადაწყვეტაში იყო და ყველას ამას ეკითხებოდა: რას მირჩევთ მოეყვანო რეზო, თუ არაო!

ზოგნი ეუბნოდნენ, უნდა მოეყვანო, ბაეში უფრო დაიჩაგრებაო. მეორენი-კი ურჩევდნენ არ მოეყვანა, იქნება ამით ცოტათი დაირცხვინოსო.

თვით სარდიონის გული და გონებაც ამის გადასწყვეტათ ერთ-მანეთს ებრძოდნენ.

გონება ჩასჩურჩულებდა: — არ მოეყვანო, თუ გინდა რეზო ადამიანათ იქცეს“-ო!

გული ამ დროს აქარწყლებდა ამ ჩაძახილს და მრავლად უმიერებდა: — მოეყვანე შენი საუნჯე, დასტკბი მისი ცქერით! იქ მარტო ნუ სტანჯავო! ბევრჯელ ამოუჯდა გული სატირლათ, როდესაც სახლში მიიხედ-მოიხედავდა და რეზოს ხმა არ ესმოდა და ცელქობას არ ხედავდა. — ჰო, თუ არა?!. ეს საკითხი მუდამ თანა სდევდა მას მთელი ერთი კვირის განმავლობაში.

შუა-ღამე იყო, როდესაც ზარების წკარა-წყური გაისმა. თითქმის მთელი თბილისის ზარები ერთათ ირეკებოდა და ეს ბოხი და წმინდა, ერთმანეთში არეული ხმები, მთელს ქალაქს ეკლესიისაკენ იწვევდა აღდგომის დღესასწაულის შესახებლათ. ქუჩებში მოძრაობამ იმატა, ყველა აღელვებული ეკლესიისაკენ მიეშურებოდა, ეჩქარებოდა, რომ მღვდლის პირველი სიტყვისათვის — „ქრისტე, აღსდგა“-სათვის, მიესწრო.

ზოგს ხეირიანათ არც-კი გამ. ელვიძნა, ისე უაზროთ მისდევდა ხმაურობას.

რეზო ამ დროს ლოგინში იყო გატყვევნილი და მღუღარეობით ისმენდა ზართა რეკას. პატარა ხანს სუნთქეაც შეიკავა და უნდოდა ამ ზართა ლრიანცელში თავიანთ ეკლესიის წმ. გიორგის ზარის წკარუნიც გაეგონა, ებოენა მისი პატარა რაკ-რაკიც, მაგრამ ამაოთ. ის სანეტარო ხმა მის ყურს ვერ მოხვდა და ახლა-კი დარწმუნდა, რომ მისთვის „აღდგომა“ აღარ იყო. დარწმუნდა რომ „კიოქა-მღედლის“ ხმას, მაგან ნახარებ „ქრისტე აღსდვას“ ვერ გაიგონებდა. წარმოუდგა თავიანთი პატარა ეკლესია ხალხით გაქედილი, კვერცხების გაჩაღებული გაშინჯვ-გამოშინჯვა და რაკა-რუკი.

ამოუჯდა გული და თავის თავს ესაუბრებოდა: „ყველა ლიტონიაზე მიდის და მე-კი...“

— „ახია ჩემზე, ახი! სულ ჩემი ბრალა“...

ასე გაათენა რეზომ მთელი ღამე, მის თვალებს ძილი არ მიჰკარებია.

დილის თორმეტი საათი იყო. ქალაქი ხელ ახლათ ახმაურდა. ცოტახნის შესვენების და ძილის შემდეგ გამოიფხიზლა ქვეყანამ და ერთმანეთთან მიეშურებოდენ „აღდგომის მისალოცათ.“

რეზო ამ დღესაც გამართოებული იდგა ფანჯარასთან დაღრემილი, ნამტირალევი და დასიებული თვალებით ქუჩისაკენ გაიკვირებოდა. ფაქრი?— ფიქრი მისი ისევ მამისკენ იყო მიმართული.

ამხანაგებიც აღარ ეკარებოდენ რეზოს, რადგან ღიმი ვეღარ მოჰკვარეს და ხმა ვერ ამოაღებინეს.

დღეს ხომ რეზო აღარაეის მოჰკონებია. ყველა საკუთარი სიხარულით და მღელვარებით იყო გატაცებული და რეზოსთვის აღარაეის ეცალა.

ბავშვები ეზოში თამაშობდენ, როდესაც პატარა ჩასაჯდომამ შემოაგრიალა პანსიონის ეზოში.

კაპიტანი იაკობ კუკი.

IV

ამდენსამე ხანს იჯდა იაკო და ცრემლიან თვალეზით შესცქეროდა შარა გზას, არ იცოდა საით წასულიყო. ამ დროს გაიარა მოხუცმა პასტორმა და, რომ დაინახა ნამ-

ტირაღევი ყმაწვილი, შედგა.

— რას აკეთებ აქ, ბავშო? გზა დაგებნა თუ ისვენებ? ჰკითხა პასტორმა.

— მე ერთი სისულელე ჩაეიდინე და სინანულში ვარ, მაგრამ გვიანდაა, უპასუხა იაკო კუკმა.

— რა იყო, მითხარი, იქნება ეშველოს რამე შენ უბედურებას. იაკომ ნაღელიანათ უამბო თავის თაფ-გადასავალი, პასტორმა დაუწყო ნუგეშის ცემა.

— ვინ იცის, თქვა იმან, იქნება ამას უფრო კარგი ბოლიო მოჰყვეს, ზოგჯერ არ ეცით რა უფრო სასურველია ჩვენთვის; ხშირათ უბედურებას ბედნიერება მოჰყვება ხოლმე. რა იცი რა მოგელის, მე გირჩევ დაბრუნდი სახლში დედ-მამასთან.

— დედა აღარა მყავს, მომიკვდა და მამაჩემს, ჩემს გარდა, კიდევ რვა შვილი ჰყავს.

— მაშ სთხოვე კიდევ მფარველობა თომა სკოტს?

— იმან ერთხელ დამაბინაფა ვაქარ კენნედთან, ჩემი სულელობით გამოვედი იქიდან, და ახლა როგორ-ღა რამესა ეთხოვ!

— მაშ ისე მოიქეცი, როგორც გიჯობდეს, მე რომ შენი ვიყო-კი კენნედთან დავბრუნდებოდი. თუ არ გინდა, ეგ შენი საქმეა. ვახსოვდეს მხოლოდ სადაც უნდა იყო, ვისთანაც უნდა იყო, ყოველთვის პატიოსნათ მოიქეცი, ნუ აუხვევ სწორე გზას და ღმერთი მოწყალეა, კაა კაცი გამოხვალ. ამას გირჩევე, როგორც კაი მეგობარს და მოდი ძმურათ ვავიყოთ ის, ჩაც ჩვენ ორთავეს გვაქვს, მაშ მომე ნახევარი შენი ქონებისა.

— მე ოთხი შილინგი მაქვს და აი, გაძლევ ორს, უთხრა მნია-რულათ ყმაწვილმა.

— გმადლობ. მერე პასტორმა ამოიღო ჯიბიდან ორი ოქრო და ერთი მისცა ბავშს.

იაკოს გაუკვირდა და არ აპირებდა გამოართმევას.

— ჩვენი პირობა განა ასე არ იყო, რომ ძმურათ გავგეყო, მე თუ ნახევარი გამოვართვი, რატომ ჩემგან-კი არ იღებ ამ ოქროს? არ ვარკა, რომ ასე იქცევი, ნუ იქნები თაე-მოყვარე. ეს ფული მე მომცა ერთმა მდიდარმა ქალმა, რომლის შვალი წყალში დახრჩობას გადავარჩინე. ის მომცემს ხოლმე წელიწადში ოთხ ამოდენა ფულს ღარიბებისთვის დასარიგებლათ.

იაკომ გამოართვა ოქრო.

— არ იქნება, რომ ბარათი მიმიწეროთ იმ ქალთან, იქნება სამუშაო რამე მიშოვოს.

პასტორმა ამოხია თავის უბის წიგნიდან ქალაღდი, დასწერა ორიოდ სიტყვა და მისცა ყმაწვილს, მერე აუხსნა, როგორ უნდა მიეგნო მისტრის დუნკანის სახლისათვის, გამოესალმა ყმაწვილს და გაუდგა თავის გზას.

ყმაწვილი გამხიარულდა, მარღათ გასწია ნიუკესტლში და თან ღმერთს მადლობას სწირაედა, რომ ამისთანა კეთილ პასტორს შეხვ-

და. ამან მალე მოძებნა მისტრის ღუნჯანის ბინა. სახლი ღიდი და მშენიერი იყო, ვეგებრთელა ეზოთი, სადაც აუარება მუშა ტრიალებდა.

შუა ეზოში იდგა ერთი კაცი, რომელიც უსათუოთ თვითონ ამ სახლის პატრონი იქნებოდა, რადგან ყველა მას ეხვეოდა და ისიც ბრძანებას აძლევდა. იაკო კუკი მოშორებით დადგა და ელოდა, სანამ მას რასმეს ჰკითხავდენ.

ღუნჯანი ყველას ალერსით და თავაზიანათ ელაპარაკებოდა, ცოტ-ცოტა კარმიდამო დაცარიელდა, მხოლოთ ორი-სამი კაცი-ლა დარჩა. ბოლოს სულ უკანასკნელს ჰკითხვა:

— ჯონ, მგონი გავათავეთ საქმე? ახლა-კი წადი!

— საქმე გავათავეთ, მაგრამ კიდევ ერთი რამე მაქვს სათქმელი, წუხელის უეცრათ მოკვდა გემის ერთი მოსამსახურეთაგანი, უნდა მის მაგიერ სხვა ჩაეყენოთ.

იაკო კუკიმ ყური მოჰკრა თუ არა უცბათ წამოიძახა:

— გთხოვთ მაგ ადგილში მე ჩამაყენოთ.

— შენ ეინა ხარ? ჰკითხვა გაკვირვებით ღუნჯანმა.

— ყმაწვილმა მისცა პასტორის ბარათი და საჩქაროთ თქვა: — მე ვარ იაკობ კუკი, მამაჩემი თომა სკოტაუს მამულში მუშაობს, ცხრა და-ძმანი ვართ, ყველაზე უფროსი მე ვარ, მეცამეტე წელიწადში ახლა ჩავდექი.

— მე არ მეკითხება ეინცა ხარ, ისიც საკმირისია, რომ პასტორმა გამოგზავნა ჩემთან. ჯონ, ჩააყენე ეს ყმაწვილი საქმეში, შენთვის მომიბარებია.

კუკი მაშინვე წაჰყვა თავის ახალ უფროსს. ის უბედური და-კარგული შილინგი იყო მიზეზი, რომ კუკი გამოვიდა კენწედიდან, მიებარა ღუნჯანთან და გახდა მეზღვავეთ. და ბოლოს მოიხეცა სახელი გამოჩენილი ინგლისის მეზღვაურისა.

თავდაპირველათ იაკო გემზე უბრალო მოსამსახურეთ იყო, მერე უფრო კარგი ადგილი მისცეს, ბოლოს, როცა ატყდა ომი ფრანგებსა და

მისი თანამედროვენი აი რასა სწერენ მასზე: „კუკი იყო მაგარი აგებულობისა, ჯან-მრთელი და ამტანი უზომო შრომისა. მიჩვეული იყო უბრალო საქმელ-სასმელს. მისი სულიერი მდგომარეობა ისეთივე მაგარი იყო, როგორათაც მისი აგებულობა. გამჭრიახი, შორს მხედველი, სწრაფათ გადასწყვეტდა მსჯელობას და არც არას დროს არ შესცდებოდა. ყველა სიძნელეს ადვილათ დასძლევდა, ერთხელ ამორჩეულ გზას არ გადუხევედა, და გმირულათ დაუხედებოდა ხოლმე ყველა საშინელ უბედურობას. ის იყო მართლის მოქმელი, პატიოსანი და თავაზიანი კაცი“.

კაპიტან კუკი მოჰკლეს 1779 წელსა ერთ სანდიჩივის კუნძულზე ველურმა ხალხმა.

ან. წერეთლისა.

(თარგმანი)

თამარ მეფე.

III

თელის ერთის საუკუნის შრომა, რომელიც გასწიეს ქართველებმა და მათმა მეფეებმა, დაგირგინდა მით, რომ თამარის მეფობაში საქართველო წარმოადგენდა უძლიერესს სახელმწიფოს მთელს დასავლეთის აზიაში. ქართველებს აღარაფისი ეშინოდათ, ხოლო მათ წინაშე ყველანი თრთოდნ და თავს იხრიდნ. ქართველის ერის ასეთი ძლიერება დარდათ აწვით და სამარცხვინოთ მიანდათ ამპარტაყანს მეზობლებს. სათითაოთ რომ ვერას ახერხებდნ, ახლა შეკავშირების გზას დაადგენ და განიზრახეს შეერთებულის ძალით ბოლო მოელოთ ქართველების ძლიერებისთვის. მაგრამ არც ასეთის შეკავშირებით გახდენ რასმე. ქართველები მუდამ იმარჯვებდნ მოზღვაებულს მტრებზე. ამას ჩვენ აშკარათ დაინახეთ შემდეგის ამბებიდან.

ადირბეჯანის ათაბაგმა ამირ-ბუბაქარმა, თავის ძალით რომ ევრას გახდა, მიმართა ხალიფას და სთხოვა გაცეა ბძანება, რომ მუსულმანების სხვა-და-სხვა ქვეყნების მფლობელებს იმისთვის მივშელებინათ ჯარი საქართველოს წინამდევ გასალაშქრებლათ. ხალიფა სულიერ ხელმწიფეთ ითვლებოდა მთელს სამუსულმანოში და ამიტომ მისგან გამოცხადებულს ლაშქრობას სარწმუნოებრივი ხასიათი ჰქონდა. მუსულმანები დაუზარებლათ და თავდადებით იბრძვიან

მუდამ, როცა ბრძოლას სარწმუნოებრივი ხასიათი აქვს, რადგან მათ სწამთ, რომ ვინც ამისთანა ბრძოლაში მოკვდება, უთუოთ ცხონდება. ხალიფამაც მიუწერა ყველა ქვეყნების მართლ-მორწმუნე მუსულმანებს, რომ მიეშველებინათ ჯარი აღირბეყანის მფლობელისთვის ქართველებთან საბრძოლელათ. თითონაც ამ საქმისათვის ვადასდო დიდძალი ფული და ათხოვა ამირ-ბუბაქარს ლაშქრობაში წასაღებათ თავისი დროშა.

საქართველოს მთავრობამ რომ ეს ამბავი გაიგო, შესაფერი განკარგულება მოახდინა, რომ ჯარი მზათ ყოფილიყო მტრის მოსაგერებლათ. ლაშქრის შესაკრებელი ადგილი დანიშნეს სომხეთში, რადგან ეგონათ ამ მხრით წამოვიდოდა მტერი. თამარ მეფე, თავის შვილით გიორგით, თან გაჰყვა დავით სოსლანს სომხეთში ჯარის სანახევათ. ლაშქარმა მალე თავი მოიყარა სომხეთში. აქ მოვიდა აგრეთვე თავის ჯარით შირვანის მფლობელი აღსართანი, რომელსაც თან მოჰყვა თვით აღირბეყანის ათაბაგის ამირ-ბუბაქარის ძმა ამირ-მირანი. ამირ-მირანს მის მამის სიკვდილის შემდეგ წილათ ერგო რანი (განჯის მხარე), მაგრამ მისმა ძმამ ამირ-ბუბაქარმა წაართვა მისი წილი. თავის საშფლობედოდან გაძევებული ამირ-მირანი ცხოვრობდა შირვანშასთან და ახლა მივიდა საქართველოში ძმის წინამდევ შემწეობის სათხოვნელათ. შემწეობასთან ერთათ ამირ-მირანმა ითხოვა თამარისგან აგრეთვე მის ქალის რუსუდანის ცოლათ მითხოვება. თამარმა რუსუდანის მითხოვებაზე უარი უთხრა, ხოლო შემწეობას და განჯის დაბრუნებას-კი დაჰპირდა.

მალე ქართველებმა შეიტყვეს, რომ ამირ-ბუბაქარი შეერთებულის დიდის ჯარით დაძრულიყო და მოდიოდა საქართველოზე განჯის მხრით. საჭიროთ დანახვებს, რომ კიდევ დაებარებინათ ახალი ჯარი. ათის დღის განმავლობაში მოვიდა ახლათ დაბარებული ჯარიც. თამარმა ლაშქარს მიმართა თავისებურის გამამხნეებელის სიტყვით და გაისტუმრა მტერთან საბრძოლელათ. ლაშქრის მთავარ-წინამძღოლათ იყო დავით სოსლანი, რომელსაც მხარს უმშვენებდნენ ზაქარია

და ივანე მხარგძელები და ბევრი სხვა გამოჩენილი მხედართ-მათე-რები.

როდესაც ქართველები მივიდნენ ძეგამს, შანქორის ახლოს, შეიტყეს, რომ მტერი დაბანაკებულიყო შანქორსა და განჯას შუა. და-ეით სოსლანმა მაშინვე გააწყო ჯარი საომრათ. იმან მოისაზრა, რომ მტერი შეეყრებოდა შანქორში. მართლაც ასე მოხდა, ქართველები რომ შანქორს მიუახლოვდნენ, მტერი უკვე მისული იყო ამ ქალაქ-ში. დაეით სოსლანმა ლაშქარი ორს ნაწილათ გაჰყო. ერთს ნაწილს ქალაქის ერთის მხრით უნდა მოეელო, მეორე ნაწილს მეორე მხრით. გზა, რომლითაც დაეითმა ჯარის ერთი ნაწილი წაიყვანა მე-ტის-მეტათ უხერხული იყო, ხშირის ბაღებისა და ქვიანის ადგილე-ბის გამო. მაშინავე რაზმს ფიცხელი ომი შეექმნა მტერთან და დიდს გასაჭირში ჩაეარდა, რადგან წინ შეხვდა მას მტრის უმთაერე-სი ძალა, ხოლო დაეით სოსლანის რაზმი-კი ვერ ახერხებდა სწრა-ფათ მიშეელებას ცუდის გზის გამო. მაგრამ როგორც იყო დაეითმა დასძლია გზის უხერხულობას, მიესია თავის რაზმით მტერს და შე-უტია მედგრათ. მტრები ვერ გაუმაგრდნ ქართველების ძალას, შე-ირყენ და ზურგი შეაქციეს. ქართველები გამოვდევნენ, სდიეს გაქ-ცეულებს შორს მანძილზე და დახოცეს მრავალნი, ხოლო უფრო მეტი ტყვეთ შეიპყრეს. მტრის მთელი აელა-დიდება ქართველებს დარჩათ. ბინდისას ქართველებმა ანებეს თავი მტრის დევნას და გა-მობრუნდნ უკან. ის ღამე გაატარეს იმ ადგილს, სადაც წინა ღამით სპარსელები იყვნ. მეორე დღეს დილით შანქორელები მივიდნ და-ეითთან და მიართვეს ციხის კლიტე (1195 წელს თიბათეში).

შანქორის დაჭერის შემდეგ ქართველები გაემართენ განჯისკენ. ამ ქალაქის დიდებულები, დიდ-ვაჭრები და სასულიერო პირები წინ მიეგებენ დაეით სოსლანს, თაყვანი სცეს და თხოვეს მშვიდობა. და-ეითი დაჰპირდა მშვიდობას და დიდის ამბით შევიდა ქალაქში. გზა ქა-ლაქის კვრიდგან სულთანის სასახლემდე დაფენილი იყო ძვირფასის ქსოვილებით. მიმავალს დაეით სოსლანს განჯის ხალხი ეცებებოდა

თაყვანისცემით და აყრიდა ოქრო-ვერცხლს. დავით სოსლანი შევიდა სულთანის სასახლეში და დაჯდა სასულთნო ტახტზე. შირვანშად და ამირ ბუბაქარის ძმამ ამირ-მირანმა დაიჭირეს მის მახლობლად ადგილი. მათ შემდეგ დასდნენ ქართველი დიდებულები. ვამართა ნადიმი. განჯელებმა დიდძალი ძღვენი მიართვეს დავით სოსლანს და იკისრეს ხარაჯა, ე. ი. ყოველწლიურათ გადაწყვეტილის ფულის გზაენა საქართველოს ხაზინაში.

განჯა და მთელი არანი დავით სოსლანმა, თამარის დაპირების თანახმად, გადასცა ამირ-მირანს, რომელმაც შეჰფიცა საქართველოს ერთგულობა და მორჩილობა.

ქართველების გამარჯვებისა და განჯის აღების მახარობლად დავითმა თამართან გაგზანა მანდატურთ-უხუცესი ჭიბერი, ხოლო რაზდენისაჲ დღის შემდეგ თითონაც ქართველის ლაშქრით წამოვიდა ტფილისს. თამარ მეფე გაეგება ლაშქარს ქალაქის გარეთ, მიულოცა გამარჯვება და მოიკითხა ყველანი დედა-შვილურათ. ტფილისის არემარე გაიგსო ქართველის ლაშქრით, ტყვეებით და აუარებელის ალაფით. მატაიანის თქმით, ტყვე და საქონელი იმდენი იყო, რომ ხელთ ეჭირა მთლად დიდუბის ველი ავჭალამდის. სახელდობრ, ტყვე იყო 12,000, ავაზა 40 *), ცხენი 20,000, ჯორი 7,000, აქლემი 15,000, ამათ გარდა აუარებელი ოქრო, ვერცხლი, თვალ მარგალიტი, ჭურჭელი და ფარჩეულობა. ნადავლიდგან სახაზინოთ აიღეს ერთი მეხუთედი, დანარჩენი დაურიგეს ლაშქარს და მის წინამძღოლებს. ამ ნადავლში ერთი უფრო ძვირუასი და შესანიშნავი, თავის მნიშვნელობით მუსულმანთათვის, იყო თვით ხალიფას დროშა, რომელიც თამარ მეფემ შესწირა გელათის მონასტერს.

საქართველოს საზღვრების სიმაგრისთვის საჭირო იყო ყარსი, რომელიც ჯერ კიდევ თურქებს ეჭირათ. თამარმა ამიტომ გაგზანა ლაშქარი ამ ციხის ასაღებათ. რაკი ქართველების გალაშქრება შე-

*) ავაზა არის მატარა ვეფხი; ნიშნავს აგრეთვე მექებასს ძაღლს.

იტყეს თურქებმა, არც-კი გამაგრებულან, ანებეს ყარსს თავი და დაუტოვეს ქართველებს (1201 წ.) თამარმა ყარსის მცველათ დანიშნა ივანე ახალციხელი. ივანე ახალციხელმა ყარსიდან იწყო გარემო ქვეყნების პურობა და ისეთი თავ-ზარი დასცა მეზობლებს, რომ მათ მიმართეს იმავე ხალიფას საქართველოს მეფესთან შუამდგომლობის გასაწევათ, რათა ივანე ახალციხელს არ აეკლო ისინი და დაჯერებო და მხოლოთ ხარკს.

ქართველების ასეთი გაძლიერება და მუსულმანთა დამცირება ვერ მოენდებინა იკონაის სულთანს ნუქარდინს. ახლა იმან მოინდომა შეეერთებინა მუსულმანების ძალ-ღონე და შებრძოლებოდა ქართველებს. ამ აზრით იმან სთხოვა შემწეობა მეზობელს მუსულმანთა სახელმწიფოებს და ამნაირათ შეაგროვა უშველებელი ჯარი, რიცხვით 400,000. ამოდენა ძალ-ღონის მოიმეღე ნუქარდინმა გამოუგზანა თამარ მეფეს მოციქული და მოსწერა: „მე, ნუქარდინ, სულთანი ყოველის ცას-ქვეშეთისა, უმაღლესი, ანგელოსთა მსგავსი, ღეთის თანამდგომი, მოელინებული დიდის მაჰმადისაგან, გიცხადებ ქართველთა მეფეს თამარს, რომ ყოველი დედაკაცი რეგვენია. შენ გობრძანებია ქართველთათვის ხმლის აღება, ღეთისგან შეყვარებულის მუსულმანთა ერის დახოცვა და თავისუფალს ხალხზე კმურის ხარკის დაღება. ახლა მოვდივარ გასწავლო შენც და შენს ერსაც, რომ თქვენ არ შეგფერით აღება ხმლისა, რომელიც ღმერთს ჩვენთვის უბოძებია. გადარჩენით მხოლოთ ისინი გადამირჩებიან, რომლებიც ჩემს მანდ მოსულამდე თავს დამიკერენ ჩემის კარვის წინ, აღიარებენ მოჰამედ მოციქულის ქადაგებას და უარს ჰყოფენ შენს სჯულს“. მოციქულმა არ იკმარა ამისთანა წერილის მოტანა და დიდებულთა წინაშე თითონაც თქვა: „უკეთუ მეფემან თქვენმან დაუტევოს სჯული, იპყრას სულთანმა ცოლათ, და უკეთუ არ დაუტევოს სჯული, იყოს ხარკათ (ე. ი. მონათ) სულთანისა“. ამისთანა თავხედურმა სიტყვებმა საშინლათ გაარისხა ამირსპასალარი ზაქარია მხარგმელი და აღვლევებულმა ისეთი ღონიერი სილა გააკრა მოციქულს,

რომ უკანასკნელი გულ-შეწუხებული წაიქცა. როდესაც ის მოსულ-
ლიერდა, ზაქარია მხარგძღვმა უთხრა: „მოციქული რომ არ ყოფი-
ლიყუე, სამართლიანი იყო პირველათ ენის მოკვეთა შენი და შემ-
დეგ თავისა“.

თამარმა, წაიკითხა თუ არა ნუქარდინის წერილი, მაშინვე მო-
იწვია დიდებულები და გამართა ბქობა. დიდებულებმა დაადგინეს,
რომ ფიცხლავ მოეხმოთ ლაშქარი და ომი გამოეცხადებინათ ნუქარ-
დინისთვის. რამდენსამე დღეს შეიკრიბა მთელის საქართველოს ლაშ-
ქარი ჯგევანეთში ვარძიის მონასტერთან. ჯარს მოთაფეობდა დავით სოს-
ლანი. ვარძიიდან ქართველები დაიძრენ ყარსისკენ. თამარიც ჯარს წინ
მიუძღოდა ქმართან ერთათ, ყარსამდის ერთი დღის სავალი რომ დარ-
ჩა, თამარმა გააჩერა ჯარი და ნუქარდინთან გაისტუმრა მისი მოცი-
ქული, რომელსაც თავისიც თან გააყოლა წერილითურთ. თამარი ამ
წერილით ატყობინებდა ნუქარდინს, რომ ის გზანის მასთან თავის
შეგდრობას არა მის თაყვანის საცემლათ, არაჲდ საბრძოლელათ. შემ-
დეგ გამოეთხოვა ჯარს, დაბრუნდა სამცხეს და დადგა ოძრხეს, სა-
დაც ახლა აბასთუმანია.

ქართველები მივიდნენ ბასიანს, სადაც ნუქარდინი თავის ჯარით
დაბანაკებული იყო. მტრის ბანაკს ეჭირა უშველებელი ალაგი. ნუ-
ქარდინს არც-კი ჰყავდა დაყენებული ყარაულები, რომ ქართველე-
ბის მისვლისთვის ედევნებინა თვალ-ყური. ამიტომ ქართველები ისე
მივიდნენ ბანაკთან, რომ თურქებმა ვერა გაიგეს რა. დავით სოსლან-
მა გააწყო ჯარი თავს დასასხმელათ. ქართველებმა აჩქარეს ცხენები
და ისე გაემართენ ბანაკისაკენ. თურქებმა რომ დანიხნეს ქართველე-
ბის ასეთი გულდაგული თავდასხმა, შეეშინდათ და სიმაგრეებისკენ
გაეშურენ. ქართველები უმეტესის სისწრაფით მიეტყენ და გარს შე-
მოერტყენ თურქებს. თურქები იძულებულნი შეიქმნენ ეომნათ. ქა-
რთველების გაბედულის და მოულოდნელის თავდასხმით ზარ დაცე-
მული მტრის ჯარი მალე შეირყა, იძლია ქართველთაგან და ზურ-
გი შემოაქცია მათ. ქართველები გაედევნენ გაქცეულებს, ხოცაედენ

და ტყვეთ იქერდენ. ქართველებს დარჩათ მთელი ბანაკი, სადაც აუ-
 არებელი სიმიდირე იყო: ოქრო, ვერცხლი, თვალ-მარგალიტი და
 პირუტყვი საქონელი. თამარ მეფე და დაეით სოსლანი დიდის ამ-
 ბით დაბრუნდენ ტფილისს. მოქალაქეებმა ძლევამოსილის მეფის
 და ლაშქრის მისაღებათ მშვენიერათ მოკაზმეს ქალაქი. ტფილისშივე
 ჩაიყვანეს დიდებული ტყვეები და დიდის ამბით გაატარეს ქუჩებზე ნუ-
 ქარდინის დროშა (1202 წ.).

ხშირათ მეტის-მეტი გაძლიერება კაცს სიფრთხილეს მოაკლებს
 ხოლმე და სუსტი მტერი ამ გაუფრთხილებლობით სარგებლობს.
 ასე დამართა ივანე ახალციხელსაც, რომელსაც მიცემული ჰქონ-
 და ყარსი დასაცველათ. ის მეტის-მეტათ დაენდო თავის სახელს
 და მტრის სისუსტეს ჭამიტომ ისე აღარ ფრთხილობდა. ყარსის მცვე-
 ლები ძალიან შეამცირა და თითონაც ხან აქეთ მიდიოდა, ხან იქით.
 ციხე-კი ამ დროს თითქმის უპატრონოთ რჩებოდა გამოუტყდელის
 და მოუხერხებელის ციხის თავის ამარა. ხლათის მლობელმა ისარ-
 გებლა ერთის ამისთანა შემთხვევით და, როდესაც ივანე ახალციხე-
 ლი არ ეგულებოდა ყარსში, მოულოდნელათ დაეცა ამ ციხეს და
 დაიჭირა. ქართველები ბევრს ეცადენ მის დაბრუნებას, რამდენჯერმე
 გაილაშქრეს ხლათის ქვეყანაში, აიღეს ბევრი ქალაქი და დაიჭირეს
 ყარსის ყველა მიდამოები, მაგრამ თვით ყარსი-კი მისია მაგარის მღე
 ბარეობის გამო ვერ აიღეს. ბოლოს 1206 წ. თამარმა კიდევ გა-
 ზანა მის დასაჭერათ ჯარი დაეით სოსლანის წინამძღოლობით, თი-
 თონ ჯავახეთში დადგა და იქიდან ელოდა ამბავს. ქართველებმა ცი-
 ხეს შეუტრუს წყალი და მით აიძულეს მცხოვრებლები დამორჩილე-
 ბულიყვენ. შეწუხებულმა ყარსელებმა შემოუთვალეს თამარ მეფეს,
 რომ ისინი დამორჩილდებოდენ იმ პირობით, რომ ციხე სხვისთვის-
 კი არ მიეცა, არამედ თავისთვის სამეფოთ დაეტოვებინა. თამარი და-
 ჰპირდა ამ თხოვნის შესრულებას. როდესაც ყარსელებმა ციხის კლი-
 ტე მიაჩვენეს თამარს, მან უბძანა თავის შვილს გიორგი ლაშას, რომ
 თვითონ შესულიყო ციხეში და ჩაებარებინა.

გამარჯვებათაგან გამოწვეული სიხარული და ბედნიერება თამარისა ბოლოს დაარღვია მის ქმრის დაეით სოსლანის სიკვდილმა (1207 წ.). თამარს დარჩა მისგან ორი შვილი—ქალ-ვაჟი: გიორგი ლაშა—თხოუმეტის წლისა და რუსუდან—თოთხმეტის წლისა. ამავე წელს თამარმა, თავის მამის მაგალითით, გიორგი ლაშა აკურთხებინა მეფეთ და თანაზიარი გაიხადა მეფობაში.

ყარსის მოულოდნელათ დაჭერამ ხლათის მფლობელისაგან არდებილის სულთანსაც აუძრა სურვილი მოულოდნელის შესვლით საქართველოს ჯაფრი ამოეყარა. რომ დაეჭირა რომელიმე ციხე ან ქალაქი, ამის გაბედვა ვერ შესძლო და ამიტომ დასჯერდა მხოლოდ აოხრება-აკლებას. ამ აზრით 1208 წ., როდესაც თამარ მეფე თავის კარის დიდებულებით იმერეთში იმყოფებოდა, არდებილის სულთანი შემოვიდა და საქართველოშიც დაეცა ანის ქალაქს. ამ ქალაქის აოხრებისთვის მან აირჩია აღდგომა დღე. დიდის სიფრთხილით და მორიდებით შემოსული საქართველოში მოულოდნელათ მიადგა ანს დიდს შაბათს, აღდგომის ძალზე. ანელები სრულებით არ ელოდნ მტრებს და გართულნი იყვნენ მზადებაში აღდგომის დღესასწაულის შესახებდრათ. მოაწია ცისკრის დრომაც და ზარების რეკა ასტყდა. ხალხმა იწყოდენა საყდრებში. ამ დროს გააღეს ქალაქის კარებიც. სპარსელები დაუბრკოლებლათ შეესიენ ქალაქს და იწყეს მცხოვრებლების ქლევტა. უცებ მოედო მთელს ქალაქს მტრების შემოსევის ამბავი. ხალხი მეტის-მეტათ შეშინდა. ზარ-დაცემულები იმალებოდნენ, საცა-კი შეეძლოთ: საყდრებში, სახლებში და მღვიმეებში. მტრები შეუბრალებლათ დაერიენ და უწყალოთ ამოხოცეს, ვინც-კი ნახეს. მარტო საყდრებში 12,000 კაცი დახოცეს. ალაფით დატვირთული მტერი წაეიდა უკანვე.

ეს საზარელი ამბავი თამარმა გაიგო გეგუთში კვირაცხოველობა დღეს. გამოუთქმელი იყო მწუხარება თამარისა და დიდებულებისა. თამარმა მაშინვე გამართა რჩევა იმის შესახებ, თუ რა ექნათ. დიდებულები იმ აზრისა იყვნენ, რომ ამხედრებულნი იყვნენ არდებილის

სულთანზე შურის საძიებლათ. ამირსპასალარის ზაქარია მხარგძელის რჩევით შურის-ძიების დროდ არჩეულ იქნა ისეთივე დღე, როგორც სულთანმა შეარჩია ანის ასაოხრებლათ—მუსულმანთა მომავალი მარხვა, თამარმა გასცა ბრძანება, რომ დანიშნულის დროსთვის შეკრებილიყო ლაშქარი ანში; ხოლო ამირ-სპასალარი მაშინვე წავიდა ანს მცირეოდენის ჯარით, ეთომ-და გასაძევათ სპარსთა, რომელნიც დარჩენილიყვენ. დანიშნულის ვადისათვის თავი მოიყარა ანში მესხეთის, თორის, კახეთის და სომხეთის ლაშქარმა. ამირ სპასალარის ზაქარია მხარგძელის წინამძღოლობით ამ ჯარმა გადაიარა გელაქუნი, გავიდა არაქსზე და მიმართა არდებილს. ქართველები მიადგენ არდებილს იმ დროს, როდესაც თენდებოდა მუსულმანთა დღესასწაული—აიდი. არდებილელებმა სრულებით ვერ შეიტყვეს ქართველებს მისელა. როდესაც დილით მუყრებმა (მოღებმა) იწყეს კივილი, ქართველები მიესიენ ყოველის მხრით და აიღეს ქალაქი. ქართველებმა ახლა ისეთივე დღე დააყენეს არდებილელებს, რაც არდებილის სულთანმა ანის ქალაქს: დახოცეს მრავალი ხალხი მეჩეთებში, მათ შორის თვით სულთანიც, დაატყვევეს აგრეთვე მრავალნი, მათ შორის თვით სულთანის ცოლ-შვილიც, აიღეს უთვალავი ალაფი: ოქრო, ვერცხლი, თვალ-მარგალიტი და საქონელი და გამარჯვებულნი დაბრუნდნენ. ზაქარია და ივანე მხარგძელები ნაშოვნის ალაფით მივიდნენ თამართან (1209 წელს).

არდებილზე გელაშქრების დროს დაინახეს ქართველმა მხედართმთავრებმა, თუ რა სუსტი იყო სპარსეთი. ამიტომ იმათ აქცრათ სურვილი ამ ქვეყანაზე ამხედრებისა. ამირსპასალარმა ზაქარია მხარგძელმა, მისმა ძმამ ივანემ და ბიძაშვილმა მათმა ვარამ გაგელმა ურჩიეს თამარს, რომ ქართველებს გაელაშქრათ თვით შუაგულს სპარსეთში და ამით სამუდამოთ დაესუსტებინათ ეს ქვეყანა და ეგრძნობინებინათ თავიანთი ძალა მთელის სამუსულმანოსთვის. ამ წინადადების განსახილველათ თამარმა შეკრიბა დიდებულები, იმათაც მოიწონეს მხარგძელების რჩევა და გადაწყვიტეს გაელაშქრათ სპარსეთში. 1210

წ. ლეონობისთვეში ტფილისში შეიყარა ლაშქარი, რომელიც თამარმა დაათვალიერა, დალოცა და გაისტუმრა სპარსეთისკენ. ქართველებმა გაიარეს ნახჩევანზე, გადავიდნენ არაქსზე და შევიდნენ დარდარუზის ვიწრო ხეობაში. პირველი ქალაქი, რომელიც აიღეს, იყო მარანდი. მცხოვრებლებმა ქართველების მოახლოებაზე დასტაყვეს ქალაქი და გაიქცნენ მთებში. ქართველებს ეგონათ, რომ აღირბეჯანის ჯარი მარანდის მთაზე იქნებოდა. ამის გასაგებათ ამირ-სპასალარმა, ზაქარია მხარგძელმა, გაგზავნა ხუთასი რჩეული მხედარი, დიდებული და აზნაური, თაყიადინ თმოგველის წინამძღოლობით და დაბარა, რომ არ შეზმოდნენ მტერს, ეიდრე მას არ აცნობებდნენ გარემოებას და შესაფერს ბძანებას არ მიიღებდნენ. ქართველთა რაზმი ავიდა მარანდის მთაზე და გადავიდა ვაკეზე. გაქცეულმა მარანდელებმა რომ შენიშნეს ქართველების ისე მცირე რიცხვი, გამოვიდნენ კლდეებიდან და შეებრძოლნენ მათ. ქართველები მედგრათ დაუხედნენ მარანდელებს, დაამარცხეს და გააქციეს. გაქცეულებს თან დაედევნენ. როდესაც ქართველების უმთავრესი ლაშქარი ავიდა მარანდის მთავაკეზე, გაცივებულნი დარჩნენ ქართველი მხედართ-მთაერები. იქ დაინახეს ნაომარი, სადაც ეყარნენ მარანდელები და მათი ცხენები, ხოლო ქართველები აღარსად ჩანდნენ. ქართველების უპოვნელობამ შეაწუხა ამირ-სპასალარი ზაქარია მხარგძელი, რომელსაც ვერ წარმოედგინა, თუ რა დაეპართა მათ. მაგრამ პატარა ხანს უკან გამოჩნდნენ ის ხუთასი ქართველიც და შეატყობინეს როგორც იყო საქმე. ზაქარია მხარგძელისათვის სსახარულო იყო ქართველების გამარჯვება და უნებლათ გადარჩინა, რადგან, მატეანის თქმით, „არცა ერთი კაცი ქართველი მომკვდარიყო“, მაგრამ საყვედური მაინც უთხრა თაყიადინ თმოგველს ბძანების შეუსრულებლობისთვის.

მარანდიდან ქართველები გაემართნენ თაერიზისკენ. თაერიზელებმა ამირ-სპასალარს გამოუგზავნეს მოციქულები, გამოუცხადეს მორჩილობა და დაპირდნენ დიდს ძღვენს და ხარაჯას. ზაქარია მხარგძელმა ამ პირობით დაიქირა ქალაქი, შიგ დააყენა ქართველი მცვე-

ლები, მიიღო დიდი ძღვენი და განაგრძო ლაშქრობა. როდესაც ქართველი ჯარი მიუახლოვდა მანას ქალაქს, აქაურმა მელიქმაც (მოურაემი) თავრიზელების მაგალითით მორჩილობა გამოუცხადა ამირსპასალარს და უძღვნა დიდი ძღვენი. ამირსპასალარმა აქაც დასტოვა მცველი ჯარი და განაგრძო გზა. პირველი ქალაქი, რომელმაც ქართველებს ურჩობა გაუწია, იყო ზანკანი. ქართველები შემოადგენ ვარს ამ მცირე ქალაქს და იწყეს თხრა მის ალიზის ზღუდეებისა. ამ ქალაქის აღებისა და აკლების შემდეგ ქართველები გაემართენ ყაზმინისკენ. ყაზმინის მცხოვრებლებმა ვერ გაბედეს გამაგრება, გაიპარენ და გაიქცენ. ქალაქი დარჩათ ქართველებს. მას უკან ქართველებმა დაიპყრეს ხორასნის ქალაქი რომგვარი და შემდეგ გურგანნი. აქედან აპირებდნენ კიდევ ლაშქრობის გაგრძობას, მაგრამ ნაშოენი ალაფი ისე დიდი იყო, რომ მისი თან ტარება გაძნელდა. ამიტომ ქართველებმა იკმარეს ლაშქრობა და გამობრუნდნენ უკან.

როდესაც ქართველები ძღვევა-შემოსილნი დაიარებოდნენ ხორასანში, მანას ქალაქში ვიღამაც გააერცვლა ხმა, რომ ქართველები ამოუწყვეტიათ ხორასანში ისე, რომ ერთი კაციც არ გადარჩენილაო. ქალაქის მელიქმა დაიჯერა ეს ჭორი და შემდეგი მხეცობა ჩაიდინა დატოვებულს ქალაქის მცველებზე: დაახოცინა ისინი და ძელზე ჩამოაკიდებინა. მაგრამ მანელებმა მალე შეიტყვეს, რომ ტყუილი იყო ხმა ქართველების გაწყვეტის შესახებ, რადგან ცოტა ხნის შემდეგ ქართველთა ძღვევა-მოსილი ჯარი მივიდა ისევ მანას. მელიქა წინ მიეგება ქართველებს დიდის ძღვენით. როდესაც ზაქარია ამირსპასალარმა იკითხა თუ სად იყვენ მისგან დატოვებული ქართველი მცველები, მელიქმა იცრუა და უთხრა, რომ ისინი თავრიზს წაეიდნო. მაგრამ ამ დროს საიდგანლაც ვაჩნდა ერთი იმ მცველთაგანი, რომელიც კლდეში დამალული გადარჩენილიყო მუსერას და ყველაფერი მოახსენა ამირსპასალარს. გაბრაზებულმა ზაქარია მხარგმელმა საშინელი ჯავრი იყარა მოღალატეებზე: მელიქი, მისი ცოლ-შვილი და ნათესაეები იქვე დაახოცინა, ქალაქი მოაოხრა და მცხოვრებლე-

ბი ტყვეთ წამოიყვანა. მანიდგან ქართველები წამოვიდნენ იმავე გზით, რომლითაც გაიარეს. ყველგან წინ უხვდებოდნენ მორჩილობით და აუარებელის ძღვნით. ამნაირის გამარჯვებით მოვიდნენ ტფილისს, სადაც თამარ მეფე მიეგება გამარჯვებულს ლაშქარს. ქალაქმაც დიდის ამბით იდღესასწაულა გამარჯვებულის ლაშქრის დაბრუნება. იყო განუწყვეტელი ხმა ბუკისა და ღუმბულისა. თამარ მეფე შევიდა თავის სასახლეში და დაჯდა ტახტზე. პირველათ შევიდა მასთან ამირსპასალარი, მას მიჰყვენ სხვა წარჩინებულნი და დასხდნენ რიგზე წესისამებრ. მერმე შემოიტანეს და დააწყეს მეფის წინაშე ის აუარებელი განძი, რომელიც ეშოვნათ ქართველებს ლაშქრობის დროს. გაუყვირდა ისეთი სიმრავლე განძთა თვით თამარსაც, რომელსაც თავის სიცოცხლეში ზევრი სხვა მდიდარი და მრავალი ნაალაფევი ენახა.

1213 წელს თამარ მეფეს, ნაჭარმაგვეში ყოფნის დროს, მატანის თქმით, რაღაც სნეულება გამოაჩნდა. ბევრს ეცადნენ მკურნალები მის მორჩენას, დაუძღურებულნი სნეულებისგან ჰაერის გამოსაცვლელათ რამდენჯერმე გადაიყვანეს ერთის საზაფხულო ადგილიდგან მეორეზე, მაგრამ ვერას გახდნენ და რამდენისამე ხნის ავთმყოფობის შემდეგ თამარ მეფე გადაიცვალა. დიდათ სამწუხაროთ დარჩა მთელს ერს თავის საყვარელის მეფის სიკვდილი. მისი გვამი რამდენსამე დღეს დასვენეს ცხეთის ტაძარში და შემდეგ წაასვენეს გელათში და დამარხეს სამეფო სამარხში, სადაც განისვენებდნენ მისნი მამა-პაპანი.

არც ერთი მეფე ქართველს ერს ისე არ ახსოვს, როგორც თამარი. ხალხს ის მიაჩნია მეტის-მეტათ ჭკვიან, მშვენიერ და გულკეთილ ადამიანათ. ერთის სიტყვით, ხალხის თვალში თამარი მოჩანს სანატრელს მეფეთ. არ არის არც ერთი კუთხე საქართველოსი, სადაც თამარ მეფე არ ახსოვდეთ და არ მოუთხრობდნენ მანზე სხვა-დასხვა ამბებს. ბევრგან ელიან მის მეორეთ აღდგენას და გამეფებასაც.

ასეთი სიყვარული და პატივისცემა ქართველის ერისგან აღვილი ასახსელია. თამარი იყო მეტათ კეთილის გულის ადამიანი; უყ-

ვარდა ბედისაგან დაჩაგრულები—გლახები და ობლები, რომელთაც უხვათ აძლედა მოწყალებას; ებრალებოდა ყოველი ადამიანი, რის გამოც მას თავის მეფობაში ერთხელაც არავინ დაუსჯია სიკვდილით, ის მუდამ მზათ იყო ყველასთვის მიეტყვებინა დანაშაული.

სამეფოს მართვაში თამარმა აშკარათ გამოიჩინა სიბრძნე მით, რომ ხელისუფლებათ და მხედართ-მთაწერებათ ირჩედა ღირსეულს პირებს. ამ სიბრძნესთან გამოიჩინა აგრეთვე ვაჟკაცური სიმზნე ვაჟიერებულს მდგომარეობაში მტრებთან ბრძოლის დროს. ის არას დროს არა ჰკარგავდა სასოებას და მოიმედე ლეთისა და თავის ხალხის ვაჟკაცობისა, აცილებდა ლაშქარს მტერთან საბრძოლველათ. ქართველებიც, აღტაცებულნი თამარის მზნობით და თავ-მომწონენი ნიქიერის წინამძღვრებით, იბრძოდნენ თავდადებით და იმარჯვებდნენ მტრებზე. ამ გარემოებათა მეოხებით საქართველომ თამარის მეფობაში მიიღწია მძლავრობის უმაღლესს ხარისხამდე. პოლიტიკურს სიძლიერესთან საქართველო თამარის დროს ნიეთიერთაც მეტის-მეტათ გაღონიერდა და გონებრივადაც დაწინაურდა. მთელის მეთართმეტე საუკუნის განმავლობაში მონაგროვებს სიმდიდრეს იმდენივე დამატება თამარის დროს. მაშინ ამობრწყინდენ ქართულის მწერლობის უკეთესნი წამომადგენენი შოთა რუსთაველი და ჩახრუხაძე, რომელნიც გატაცებით აქებენ მის ადამიანობას, გონიერობას და სილამაზეს. თამარმა თავის ბრწყინვალე მეფობით დააფიქვა ერს მისი მართლაც რომ შესანიშნავი წინანდელი მეფეები და, რადგან, საუბედუროთ, თამარის შემდეგ საქართველო აღარ შესწრებია ამისთანა დროს, ამიტომ დარჩა მარტო-მარტო მოკაშკაშე მეფეთ ქართველის ერის მესხიერებაში.

საქართველოს ეკლესიამ, რომელსაც თამარმა დიდი ღვაწლი დასდო თავის მფარველობით, იგი ჩარიცხა წმიდათა შორის არა მარტო ამ მფარველობისათვის, არამედ მის წმიდა ცხოვრებისათვისაც და დღესასწაულობს მის ხსოვნას 1 მაისს.

დ. კაჭიჭაშვილი.

მედი ისტორია.

(ერნესტ ლაისისა)

რომის რესპუბლიკა.

რომის ქალაქის დასრულება. რომი უწინ პატარა ოთხ-კუთხედი ქალაქი იყო, მდინარე ტიბრის ახლო სერზე გაშენებული, თითქმის შუაგულ იტალიაში. არაერთი სარწმუნო გადმოცემა არ მოიპოვება ამ ქალაქის დამაარსებელ რომულზე და არც იმ ხელმწიფეებზე, რომლებიც პირველ ხანებში მეფობდნენ რომში.

2) რომის რესპუბლიკა. რომს მმართველობდა მეფე, რომელსაც მრჩეველებათ ჰყავდა დიდებული მოქალაქეები. 510 წელს, ქრისტეს დაბადების წინეთ, რომაელებმა განაძევეს მეფე ტარკინიუსი და შემდეგ ამისა რომში მეფე აღარ ყოფილა. ყოველ წლობით ირჩევიდნენ ორს მოხელეს, რომელთაც კონსულები ეწოდებოდა და, რომლებიც ერთად მმართველობდნენ ერთის წლის განმავლობაში. მათთან ერთად დიდებულ ოჯახების თავი კაცებიც შეიკრიბებოდნენ ხოლმე დანიშნულ ადგილს, რომ საზოგადო საქმეებზე გამოეთქვათ თავ-თავისი აზრი. ამ კრებას ეწოდებოდა სენატო, რაიცა ნიშნავს მოხუცთა კრებას.

3) ბრძოლა პატრიციების პლებეებთან. ის რომაელები, რომ-

ლებიც ძველ რომის ოჯახების შთამომავალნი იყვენ, იწოდებოდენ პატრიციებათ ანუ წარჩინებულებათ; სხვები-კი პლებეებათ ანუ მდაბიო ხალხათ. მდაბიო ხალხთა რიცხვი ბევრათ ჭარბობდა პატრიციებისას, რადგანაც მახლობელ ქალაქების მცხოვრებნი თან და თან რომის ერს, მდაბიო ხალხს ემატებოდა: პატრიციებს უნდოდათ მარტო ებატონათ სახელმწიფოში. მდაბიო ხალხი-კი თხოულობდა, რომ მათაც მიეღოთ მონაწილეობა მმართველობაში და როცა ამაზე პატრიციებმა მათ უარი უთხრეს გაშორდნენ რომს. შემდეგ, სენატმა ნება დართო, რომ მათაც ჰყოლოდათ თავიანთი წარმომადგენლები, რომელთაც ეძახოდენ ხალხის სამსჯავროებს—ტრიბუნებს. ამათ უფლება ჰქონდათ არ დამორჩილებოდენ კონსულების განკარგულებას; საკმარისი იყო სამსჯავროს ეთქვა veto, ე. ი. „ნებას არ გაძლევო!“ და ძალას ვერაინ დაატანდა, პატრიციები და მდაბიო ხალხი ას წელიწადზე მეტს ებრძოდნენ ერთმანეთ. ბოლოს პატრიციები დათანხმდნენ, რომ მდაბიო ხალხიც ყოფილიყვენ კონსულებათ, (ეს იყო ვენ წ. ქრისტეს დაბადების წინეთ). მდაბიო ხალხი ამას შემდეგ დამშვიდდა.

4) **სამაქლი ჯარი.** რომაელები მიწის მუშაობასა და ეჭრობას მისდევდნენ, მაგრამ იმავე დროს ყველა იმათგანი გაწვრთნილი ჯარის კაციც იყო. იმათ ჰქონდათ ტყაის აბჯარი, ხმარობდნენ: ხმალს, ფარს და სასროლ შუბს. ომში იკეთებდნენ ბანაკს, რომელსაც შემოაელებდნენ ხოლმე საფარათ დიდ დიდ მორგეებს. ბრძოლა მცირე რაზმებით, 100 - 120 კაცით, ისეთი მედგარი იცოდნენ, რომ ვერც ერთი ერთი ვერ ეწინააღმდეგებოდა. ისინი მეტათ სასტიკ წესებს ემორჩილებოდნენ; იმ ჯარის კაცს, რომელიც ჯარს თავს ანებებდა, უმიზეზოთ, ამხანაგები ჰკლამდნენ ჯოხებით. საზოგადოთ ომში მიდიოდნენ ჩვიდმეტე წლიდან და ომობდნენ მთელს თავის სიცოცხლეში. რომაელმა ჯარმა იმ დროს ძალიან გაითქვა სახელი, ისინი თან-და-თან იპყრობდნენ მთელ ქვეყანას.

5) **დამოწმელება იტალიისა.** რომაელებმა მოინდომეს იტალიის

ხალხის დამორჩილება. თუმცა ეს ომები მეტათ მძიმე იყო და ხანგრძლივიც, მაგრამ მთელი ნახევარ კუნძული მაინც დამორჩილა რომმა (ქრისტეს დაბადების წინეთ 222 წელს).

6) ომები ჰუნებთან. აფრიკაში იმ ალაგის ახლო, სადაც ახლა ტუნისია, ზღვის პირათ, გაშენებული იყო ეაქრობით განთქმული ქალაქი კართაგენი, ეს ქალაქი დაფუძნეს ებრაელთა სამეფოს მეზობლათ მდებარე ფინიკიიდან მოსულმა ზღვაოსნებმა. შემდეგ კართაგენი ძლიერ გამდიდრდა, რადგანაც ხალხი ეაქრობას მისდევდა და ისპანიის მადნებიდან ბევრს ეერცხლს იღებდა. თვითონ კართაგენელები არ იბრძოდენ და როცა საჭირო იყო, ქირაობდენ საომრათ გველურებულ, ომის მოყვარულ ხალხებს და კარგ ჯამაგირებსაც აძლევდენ. ამ გვარ ჯარით იმათ დაიპყრეს ჩრდილოეთ აფრიკა, ისპანია და სიცილია. როცა რომაელებს სიცილიის დაპყრობა უნდოდათ, იქ იმათ გაუძკლავდენ კართაგენელები; იმ დროს მოხდა რომაელებსა და კართაგენელებს შუა სამი სასტიკი ევრეთ წოდებული ჰუნაგუჭი ომები. პირველათ (264—241 წ. ქრისტეს დაბადების წინეთ), რომაელებმა განდევნეს კართაგენელი სიცილიიდან. მეორეთ (218—201 წ. ქრისტეს დაბადების წინეთ), კართაგენელი გამოჩენილი სარდალი ჰანნიბალი გამოვიდა ისპანიიდან, გაიარა სამხრეთ გალიით გადავიდა, ალპიის მთებზე, შევიდა იტალიაში და სამის წლის განმავლობაში სამ დიდს ბრძოლაში ამარცხებდა რომაელებს.

ამ შესანიშნავ ბრძოლის შემდეგ კანნას ახლო, ჰანნიბალი დაბინავდა ნეაპოლის მხარეში. მაგრამ რომი მაინც არ შეშინებულა, ამიტომაც ჰანნიბალმა ეერ გაბედა მისთვის ალყა შემოერტყა. რომ ჰანნიბალი იტალიიდან გაეძევებინათ, რომმა აფრიკაში გაგზავნა სარდალი სციპიონი, რომელიც თავისი ჯარით კართაგენის შორი-ახლო დაბანაკდა. ჰანნიბალი შეებრძოლა სციპიონს, მაგრამ დამარცხებულ იქნა ქალაქ ზამასთან. კართაგენმა ითხოვა ზავი და გადასცა რომაელებს ისპანია. მესამე ომში (149—146 წ. ქრისტეს დაბადების წი-

ნეთ, რომაელებს უნდოდათ კართაგენის დაღუპვა და ამ მიზნით კიდევ ალყა შემოარტყეს ქალაქს, აიღეს იგი და დაანგრიეს.

7) აღმოსავლეთის დაპყრობა. ალექსანდრე დიდის სახელმწიფოს დაყოფის შემდეგ აღმოსავლეთში არსებობდა რამოდენიმე სამეფო ბერძენთა. რომაელები იმორჩილებდნენ ბერძნებს, ხშირათ უბრძოლველათაც. იმათ დაიმორჩილეს ორი მაკედონიის მეფე: ფილიპე 197 წელს და პერსეოსი 168 წ. ქრისტეს დაბადების წინეთ. სირიის მეფე ანტიოქთან 190 წ. ქრისტეს დაბადების წინეთ და პონტოსის მეფე მიტრიდატთან. რომაელებს სამჯერ მოუხდათ ომი (87—64 წ. ქრისტეს დაბადების წინეთ); ბოლოს იმათ დაიპყრეს მაკედონია, საბერძნეთი, მთელი მცირე აზია, სირია და ეგვიპტე.

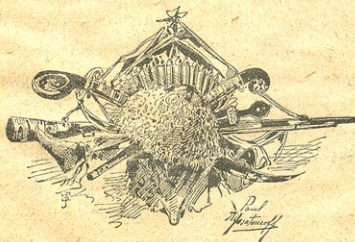
8) დასავლეთის დაპყრობა. როცა აღმოსავლეთი დაიმორჩილეს რომაელები მიუბრუნდნენ დასავლეთს. ჩვენ უკვე ვიცით, რომ რომაელებმა ისპანია დაიმორჩილეს კართაგენელების დახმარებით. ფრანგების ქვეყანაში მაშინ ცხოვრობდნენ გალლები, რომლებისაც დიდ ხანს ეწინააღმდეგებდნენ რომაელებს, რადგან გალლებმა ერთ დროს იტალია დიდის ამბით დაიპყრეს და აიღეს აგრეთვე რომიც. რომაელებმა, ჯერ იტალიიდან განდევნეს გალლები და შემდეგ თვით მათ ქვეყანაში, გალლიაში, დაეცნენ თავს და დაიმორჩილეს ეს ქვეყანა, ალპიიდან მოყოლებულ პირინეებამდე (120 წ. ქრისტეს დაბადების წინეთ). ბოლოს ცეზარმა რვა წლის განმავლობაში დაიმორჩილა დანარჩენი გალლია მდინარე რეინამდე (58—51 წ. ქრისტეს დაბადების წინეთ).

9) შინაუბრუნებები. ამ დროის განმავლობაში რომს მმართველობდა სენატი ანუ უმაღლესი წოდება. საერო კრებები იმართებოდნენ ხან საეპროს მოედანზე და ხან სამხედრო მოედანზე, მაგრამ ეს კრებები ყოველთვის სენატის მორჩილებაში იყო. კონსულები ყოველთვის სენატთან ერთათ არ ჩვედნენ საქმეებს. ამ შემოთ აღწერილი ომებში იმდენი მეომარი ხალხი დაიხოცა, რომ ბოლოს ნამდვილი რომაელი აღარცაა დარჩენილა. ჯარში შედიოდნენ უცხოელები და მაწანწალები, მხოლოდ იმ მიზნით, რომ იმ დროს დამარცხებულ-

თა ცარცვით ფულები ეშოვნათ. ჯარის კაცი, რომელიც ომს ეწეო-
და ფულის საშოვნელათ და არა მოვალეობისათვის, ემორჩილებოდა
არა რომის მთაწრობას, არამედ თავის სარდალს. ამგვარ გარემოების
მეოხებით სარდლებმა მოინდომეს სენატზე მბრძანებლობა, მაგრამ
რადგანაც სარდლები ბევრი იყო და ყველას უნდოდა ბატონობა,
ისინი ებრძოდნენ ერთმანეთს. აქედან წარმოდგა მოქალაქეთა შო-
რის ომები, რომლებიც გაგრძელდნენ 80 წელიწადს; მაკალითათ
იტალიაში და რომის ხელ-ქვეით ქვეყნებში; ომები მარიუსსა და
სულლას შორის (88—82 წ. ქრისტეს დაბადების წინეთ), სერტო-
რიუსსა და პომპეის შორის (72—70 წ.), პომპეისა და ცეზარს (კე-
ისარს) შორის (49—45 წ.), ანტონიუსსა და ოქტავიუსს შორის
(43—32—30 წ.). ყოველი გამარჯვებული სარდალი გაბატონდებო-
და ხოლმე რამდენსამე წელს, მაგრამ მალე ემხოზოდა მისი ბატონო-
ბა. ბოლოს ომი ყველას მობეზრდა. უკანასკნელმა გამარჯვებულმა
სარდალმა ოქტავიუსმა ივდო ხელში ყოველ გვარი უფლება და ორი
ახალი ღირსებაც მიითვისა: ავგუსტისა და იმპერატორისა (28 წ.
ქრისტეს დაბადების წინეთ). სენატი მართალია არ იყო გაუქმებუ-
ლი, მაგრამ არავითარი გავლენა არა ჰქონდა, რადგანაც ყოველივეს
განაგებდა იმპერატორი. აი ამ ავგუსტის ხელმწიფობის დროს იშვა
ქრისტე.

ნ. შენგელა.

პ ი კ უ ს ი.

ანუ როგორ გზნდა კოდალა.

ათინთა ახალგაზრდა მეფე პიკუსი მთელს სახელმწიფოში სახელ-განთქმული იყო იშვიათის გამირობით. მეფე ამასთანავე კალმით აუწერელი ლამაზი და ახოვანი თვალ-ტანადი კაცო იყო. პიკუსის სილამაზეს სახელმწიფოს მთელი მკვიდრი, დიდი და პატარა, ქალი და ვაჟი, ახალგაზრდა და მოხუცი, ყველანი დიდს აღტაცებაში მოჰყავდა. მეფეს განუსაზღვრელათ უყვარდა თვისი სახელმწიფოს მკვიდრნი, იგი მუდამ სახელმწიფოს კეთილ-დღეობისათვის ზრუნავდა. ერიც აფასებდა თავდადებულ მეფის განუსაზღვრელ სიყვარულს, და ამიტომაც სახელმწიფოს მკვიდრნი დიდის პატივისცემით ეპყრობოდენ საყვარელ მეფეს.

ახალგაზრდა მეფის მეუღლე კანენტა მთელს სახელმწიფოში გამოჩენილ მომღერლათ იყო მიჩნეული. დედოფლის საამური, მომხიბლელი ხმა მთელს დედამიწას ფიანდაზათ ეფინებოდა; პიტალო კლდეები, ხეები, ტყის ნადირნი, სულ-განაბული ყურს უგდებდენ

საოცნებო სიმღერას და განუწყვეტლივ ტკბებოდნენ ნაზი ხმების მოსმენით. კანენტას სიმღერის დროს მდინარენი აჩერებდნენ წყალთა დენას, ფრინველები ჰაერში უმოძრაოდ ეკიდნენ და დედოფლის ნარნარის ხმებით რტკობდნენ ყურთა სმენას. მეფეს დედოფალი განუსაზღვრელათ უყვარდა. დედოფალიც სამაგალითო მოსიყვარულე მეუღლე იყო ახალგაზრდა მეფისა. მეფე დედოფლის კეთილ გონიერი განწყობილება მთელი სახელმწიფოს მკვიდრთათვის სამაგალითო და საგულისხმიერო იყო.

ერთხელ მეფე მრავალის მსლებელებით ნადირობდა მახლობელ დაბურულ ტყეში. პიკუსი ამაყათ იჯდა ბედაურ ცხენზე. მეფეს მარცხენა ხელში ეპყრა ორი შვილდისარი. ძვირფასი ტანთსაცმელი ახალგაზრდა მეფეს ერთი ორათ ამშვენებდა.

სწორეთ ამ დროს ამავე ტყეში ბალახ-ბულახებს ჰკრეფდა მზის ღმერთის ქალიშვილი ცირცა. მეფის კალმით აუწყრელმა სილამაზემ ერთბაშათ მოხიბლა სილამაზითვე განთქმული ახალგაზრდა ცირცა. მოჰკრა თვალი თუ არა ცირცამ ლათინთა მეფეს, მყისვე განუსაზღვრელი სიყვარულით აღიგზნო და საბოლოოდ გარდასწყვიტა უსათუოდ პიკუსის მეუღლეთ უნდა გავხდეთ. ცირცას თხოვნით ღმერთებმა დედამიწა ნისლით დაჰფარეს. მეფის მსლებელებმა ბურუსით მოკრულ ტყეში გზა დაჰკარგეს და პიკუსს ჩამოშორდნენ. ცირცა დაუყონებლივ მიიქრა ახალგაზრდა მეფესთან და თავის გულისთქმა ამცნო. „ახალგაზრდა მეფეე, ნუ გათელავ ჩემ განუსაზღვრელ სიყვარულს, სულითა და გულით შენ გეკუთენი, ჩემო ლეთაებავ, მე უშენობას ვერ შევიძლებ, მე მსურს სამუდამო მეგობრათ გავიხდეთ; ამასთანავე ნუ დაგავეწყდება, რომ სიძამრათ ბრწყინვალე მზის ღმერთი გეყოლებო!“

ლათინთა მეფემ ზიზლით უარყო ცირცას წინადადება. — „ჩემთვის სულ ერთია ვინ და ვისი ქალიც უნდა იყო, ჩემი გული სხვას ემონება, მე სულ სხვა მიყვარს, მე, სანამ პირში სული მიდვას, ჩემს

ძვირფასს კანენტას, ჩემს გულითაღს მეუღლეს და მეგობარს ვეკუთვნიო!“

ცირცა მეტათ გააბრაზა ლათინთა მეფის გადაჭრილმა უარმა. „მაშ ასეა“ სასოწარქვეთილი გულის სიღრმიდან მწუხარეთ ამოიკენესა ცირცამ, „იაფათ არ დაგიჯდება ჩემი ასეთი შეურაცყოფა. ამიერიდან შენ მეგობარს კანენტას ვერ იხილავ. ახლავე შენივე თვლით დაინახე, თუ რა შესძლებია მწარეთ შეურაცყოფელ დედაკაცს, რომლის წმინდათა წმინდა დაჰკმე, გასთელიო“.

ამ სიტყვებთან ერთათ ცირცა კვერთხით შეეხო ლათინთა მეფეს. პიკუსი ფეხ-აკრეფით გაუდგა გზას. მაგრამ დახეთ საკვირველებას! ლათინთა ახალგაზდა მეფეს სხეული ფრთებით და ბუმბულით შეემოსა, თავი დაუპატარაჲდა და ზედ გრძელი ყვითელი ნისკარტი გამოება. მეფე პიკუსი კოდალათ გარდაიქცა და თავისი გრძელი და ყვითელი ნისკარტით დაბურულ ტყის მალალ-ტოტე ბიან ხის ხან ერთსა და ხან მეორეს ტანზე განუწყვეტლივ კირკიტი გაჰქონდა.

პიკუსის მხლებელნი ამაოთ დაეძებდენ თავის ახალგაზდა მეფეს. მზემ და ქარმა განფანტეს ნისლი, რომლითაც დაბურული იყო მთელი ტყე. მეფის მხლებლებმა დაინახეს თუ არა ცირცა, უმაღლვე ირგვლივ გარს შამოერტყენ და მუქარით და თავ-დავიწყებით, იარალით ხელში, თხოვდენ მზის ღმერთის ქალს პიკუსის დაკარგვის შესახებ უტყუარ ცნობას. მაგრამ დახეთ საკვირველებას! მზე ერთიანათ დაბნელდა, ტყეები ერთიანათ შეიძრენ და ახმაურდენ, მწვანე ხის ბოთლები მყისვე ჩამოჰკენენ, მცენარები სისხლის ცვარებით დაიფარენ, ძალღებმა საზარლათ ყეფა გააბეს, ქვემძრომნი ბალახებში გულმოსაკლავათ სისინებდენ და ლოდ უძრავ ქვემაც-კი ყველა ამას ბანი მისცეს და საზარელის ღმუილით დედამიწას მწუხარების ზეწარს ჰვენდენ. ამ დროს ცირცა ლათინთა მეფის მხლებელთ მოწამლული კვერთხით შეეხო და ყველანი ტყის ნადირებათ გარდააქცია.

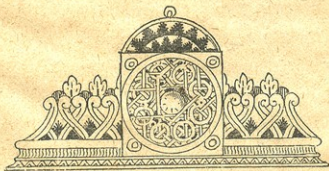
მზე უკვე დიდებულიათ ჩაესვენა დასავლეთით და მეფე ჯერ კიდევ სასახლეში არ დაბრუნებულიყო. დედოფალი კანენტა მოუთმენლათ მოელოდა თავისი ძვირფასი მეუღლის დაბრუნებას. კიდეც დალამდა, მაგრამ მეფე არსად ჩანდა.

სასახლის კარის-კაცნი, დედოფლის ბრძანებით, დიდი და პატარა, მოედგნენ ფარნებით ტყესა და ველს, მაგრამ თავისი საყვარელი მეფის შესახებ ვერა გაიგეს-რა. დედოფლის მწუხარებას საზღვარი არა ჰქონდა, იგი ტიროდა, ქვითინებდა, პირს ერთიანათ იკაწრავდა და თმებს იღლეჯდა. მთელი ექვსი დღის განმავლობაში საბრალო დედოფალი სასახლეს არ მოჰკარებია, გულმოდგინეთ დაეძებდა უსმელ-უქმელი თავის გულითად მეგობარს, თავის ერთგულ მეუღლეს პაკუსს.

სრულიად ძალ-ღონე მიხდილმა დედოფალმა მდინარე ტიბერისის ნაპირას ძალაუნებურათ მოიკალათა და სულ განმარტოებული საცოდავათ შესტიროდა წყლის აზვირთებულ ტალღებს თავის უგულითადღის მეგობრის უგზო-უკელოთ დაკარგვას. სამწუხარო იყო დედოფლის ამგვარი, დღე და ღამ განუწყვეტელი, მწუხარება და ტირილი და აბა რომელი გამეღველ-გამომგვლელი გულგრილათ გვერდს აუხვევდა ამ სამწუხარო ადგილს, რომ ერთი გულამოსკენით არ აცრემლეებულიყო.

ა. ყუმისთაყვლი.

(ოვიდიუსიდან)

ა ნ დ ა ზ ე ბ ი .

(წარმოდგენილი ქართული ოსებში სავან)

მელიამ მგელს წასძახა შე უმი ხორცის ჭამიო.

ვისაც გული არა სტკივა-- იმას ცრემლი არა სცვივაო.

ძმას ძმობილი რათ ეჯობინება; ძმა ძმაც არის და ძმობილიცაო.

გ ა მ ო ც ა ნ ე ბ ი

(წარმოდგენილი ვასო თუმანიშვილისავან).

მე ვილაზე ნაკლები ვარ
 ჩამწერევეთ წიგნებშია,
 ორ ფერათ მოვიწიფები
 ნაცარს მაყრიან ძირშია.

გამოცქეენით ისე შემკამეთ
თუ გსურთ ჩავატკბეთ პირშია.

(წარმოდგენილი მდ. სეს. ვაშაძისაგან).

ზამთარში მოდის, გაზაფხულზე მიდის, ზაფხულში
კვდება და შემოდგომაზე ცოცხლდება.

შეემა ღებებერმა ცრემლები დაჰყარა, მთვა-
რემ დახედა და მზემ მოიპარა.

ორი ძმა წყალს ჩასჩერებია, ერთი მეორეს უცქერის
და ერთმანეთსაკი ვერ ეკარებიან.

მატემატიკური კითხვა და პასუხი.

(წარმოდგენილი ღ. ჯასდონისაგან).

აბა ჰკითხე ღედას რომელ თვეში ხარ დაბადებული.

— ჰკითხე? მაშ რა-კი შენი დაბადების თვე გაიგე, ახლა ისიც
გაიგე რამდენი რიცხვი იყო თვისა იმ ღლეს, რომელ ღლესაც შენ
დაიბადე. ახლა, რაკი ვიცით რომელ თვეში ხარ დაბადებული და
მასთან რა რიცხვში რაც გკითხო, ყველა იმაზე, გარკვევით პასუხი
მომიგე. რა გითხრა ღედამ, რომელ თვეში ხარ დაბადებული? იე-
ლისშია? მაშ კარგი. იელისი ხომ იცით მერამდენი თვეა წლისა?
მეშვიდე. ახლა მითხარი, როგორ გითხრა ღედამ, რა რიცხვში ხარ
დაბადებულიო? 23-შიო არა? ოც-და სამი უნდა ორჯელ ვიანგარი.
შოთ და იქნება ორმოც-და ექვსი— $(23 \times 2 = 46)$ — დიან, ორმოც-
და ექვსი. ახლა, 46-ს მიეუმატოთ ხუთი, გახდება ორმოც-და თერთ-
მეტი. მერე 51 რომ გავამრავლოთ 50-ჯერ მივიღებთ 2550 ($51 \times$
 $50 = 2550$). მიუმატე მიღებულ რიცხვს 7 ღ გამოვა $2550 + 7 = 2557$.

გამოაკლევ 2557—250 და მივიღებთ 2307. აიღე ახლა, გადათვალე მიღებული რიცხვი მარცხნიდან მარჯვნივ, ისე, რომ მძიმით ერთმანეთს დააშორო ორი ციფრი და მიიღებ ანაირ რიცხვს: 23,07. ახლა წაშალე ნოლი და დაგრჩება რიცხვი 7 (ნოლი უნდა წაშალო იმ შემთხვევაში თუ ერთი არის და თუ ორი, მაშინ ერთს წაშლი და მეორე-კი რჩება თავის ადგილას. რომელი უნდა წაშალოს, თქვენ თვითონ მიხედვით) ამთვან, პირველი მათგანი არის მაჩვენებელი 23 თვის რიცხვისა და მეორე 7 თვისა. ამ რიგათ შეგიძლიან შენს აიხანავს ჰკითხო, რომელ თვეშია დაბადებული და რამდენში, მერე უთხარი გაამრავლოს თვის რიცხვი ორჯელ (მუდამ ორზე უნდა გაამრავლოთ), მიუმატოს ხუთი (რიცხვი ხუთი უსათუოთ უნდა მიემატოს) შემდეგ გაამრავლოს 50-ჯერ (50 საერთოთ არის მიღებული გასამრავლებლათ) და უკანასკნელათ მიუმატოს თვის რიცხვი და გამოაკლოს 250. დასასრულ რამდენიც დარჩება მაშინვე მარცხნიდან მარჯვნივ გადათვლით ოროდ ციფრს, თუ ოთხ ნიშნიანია რიცხვი, და თუ ორიანი—მაშინ ერთ ციფრს. ამთვან პირველი იქნება თვის მაჩვენებელი და მეორე-კი თვის რიცხვისა.

ჩქარა გამოსათქმელი.

ყბელის ყბის ყბედობა სხვა ყბასაც გააყბედებსო.

ზ ე ა.

(წარმოდგენილი კ. ფრონისპირკლისკან)

ჩაეარდი ჯოჯოხეთშია,
ჩამავდეს კუპრის ნათელში,
რკინა დამკიდეს ენაზე
და ცეცხლი მომცეს მე ხელში.

შ ა რ ა დ ა.

(წარმოდგენილი ალ. შიუკაშვილისაგან).

პირველი აღმართზე ასელის
მოძრაობასა ჰქვიანო,
იმისი მთქმელნი შარადის
ნახევარს უკვე ხსნიანო.
სიტყვის მეორე ნახევარს
ვაკე ადგილს ეძახიან;
მთელი თბილისის კუთხეა
ვაჭარნი ბლომათ ელტვიან.

რ ე ბ უ ს ი

(წარმოდგენილი ვ. საყვარელიძისაგან).

უსინათ-
ლო

ს
100
ქ

გ

2,

გ
ქ

ღ

№ IV გამოცანებისა.

გამოცანები: 1) ფუტკარი, 2) კბილები და ენა, 3) ტკიბა.

აკროსტიხი: აღდგომა.

შარადა: ნინოშვილი.

რებუსი: კალათა კვერცხით სამსე მაქეს,

კარში გამოდი ცქვიტათო;

შეჰყვირე ქრისტე აღდგაი,

რომ გითხრა ჭეშმარიტათო.

გამოცანა, აკროსტიხი და რებუსი ახსნეს: თბილისის სათავადაზნაურო სკოლის 1 კლასის მოწაფეებმა ეანტანგ თუხარელმა და გიორგი მელითაურმა, და ქუთ. გიმნაზიის მოსწაულემ ბეჟან ხუნდაძემ.

საემანუელო ნახატებიანი ჟურნალი

„ჯეჯილი“

წელიწადი მეთოთხმეტე

გამოვა 1903 წელსაც თეში ერთხელ იმავე პროგრამით, როგორათაც აქამდის.

ჟურნალი „ჯეჯილი“ მიღებულია თფილისის საეპარქიო და კავკასიის ოლქის სამოსწავლო რჩევებისაგან სასწავლებლების სამეთხველოებში საკითხავათ.

ჟურნალი „ჯეჯილი“ თფილისში დატარებით ღირს 4 მან. თფილისს გარეშე გაგზავნით 5 მან. ცალკე ნომერი 50 კაპ.

ხელის მოწერა შეიძლება მხოლოდ წლით და ნახევარ წლით.

ხელის მოწერა მიიღება:

1) თფილისში—წერა-კითხვის გამ. საზოგადოების კანცელარიაში (Дворцовая ул. д. Груз. Двор., № 101), და თფით „ჯეჯილი“-ს რედაქციაში (Артиллер. ул. № 5, возлѣ Кадетскаго корпуса).

ფოსტის ადრესი: *Въ Тифлисѣ, въ редакцію грузинскаго дѣтскаго журнала „Джеджили“.*

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თუმ.-წერეთლის.